

ברכת שנה טובה ומבורכה
לקראת העשיר
ולכפ בית ישראל

"קרבה שנת השבע"
גליון מוגדף

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 157 158 / תשרי - חשון תשפ"ב

המכון למצוות
התלויות
בארץ

מחנכים ורועים
עשירי ונחם רוח
שלום

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

ברכת שנה טובה וכתובה וחתימה טובה

נשגור קמיה מורה דרכו של המכון
מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים

ולכבוד מרנן ורבנן רבני ישראל שליט"א
ובראשם כבוד רבותינו הרבנים הראשיים

נשיא בית הדין הרבני הגדול
רבי דוד לאו שליט"א
הרב הראשי לישראל

מורינו הראשון לציון
רבי יצחק יוסף שליט"א
הרב הראשי לישראל

יהי"ר ונזכה שימשיכו להנהיגנו ולהנחותינו בכל פעולותינו ובחיזוק ועידוד לימוד וקיום
מצוות ארץ ישראל, עד ביאת גואל צדק ועד בכלל.

ולכם ידידי ותומכי המכון די בכל אתר ואתר
מנויי החוברת "תשובות שדה", מנויי "בית המעשר"

לצוות הרבנים, החוקרים, המפקחים ועובדי המכון בארץ ובחו"ל

מאחלים ומברכים אנו אתכם מקרב לב שתהא השנה הזאת
שנה טובה ומבורכת לכלל ולפרט,
שנה שנזכה בה לגאולה השלימה עם ביאת משיח צדקנו
במהרה בימינו, אמן.

בברכה

הרב שניאור ז. רוז שליט"א - ראש המכון
מערכת "תשובות שדה", וצוות הגהלת המכון

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 157-158 / תשרי - חשון תשפ"ב

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת המכון למצות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב מנחם דרורי
tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב, לדואר
האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את
החומרים לפי שיקול דעתה

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

© כל הזכויות שמורות

דבר העורך

- 6** 'מידע הלכתי' - הנחיות הלכתיות לעריכת הלוח זמנים
הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ
- 9** גנוזות - כתב יד 'עת הקץ' לרבי משה אתורג'מאן זצ"ל
חשבון שנת השמיטה לפי שנת החורבן המקדש

הגות ומחשבה - מדור חדש

- 14** מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל
ברכת שמירת השמיטה
- 17** הגאון רבי שלמה זלמן גרוסמן שליט"א
שמיטה - יסוד האמונה וחיי הרוח
- 25** הרב יחיאל רווח שליט"א
שמיטה - 'שבת להשם'

מאמרים הלכתיים

- 28** טיפול באילן ופירות בשביעית ע"י לחש וסגולה
הגאון מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים עיה"ק תובב"א
- 33** ריסוק וטחינת פירות שביעית
תשובת הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ
- 38** תוספת שביעית בזמן הזה
הרב משה יהודה לנדאו שליט"א - בני ברק. מרבני המכון
- 43** גדר איסור קצירה ובצירה
הרב דביר עמר - מרבני המכון

קרבה שנת השבע - נתונים וסקירות

- 49-64** לוח זמנים לשמיטה • סקירה מיוחדת לקראת שנת השמיטה • מראה
עיניים - תמונות מהשטח • בשם אומרם - כתבו עלינו • ספרים וסופרים
- ספרי השמיטה של המכון

שביעיין חביבין

בוא וראה כי כל שביעי חביב לפני הקדוש ברוך הוא, בדורות, באבות, בבנים, ברקיעים בארצות, בשנים, בחדשים, ובימים: בדורות, אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, ומכולם לא בחר כי אם בחנוך, שנאמר ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ה' כ"ד). באבות, אברהם, יצחק, יעקב, ולוי, וקהת, עמרם, ומשה, ומכלם לא נבחר לדבר עמו פה אל פה כמשה, כמו שנאמר פה אל פה אדבר בו וגו' (במדבר יב ח). בבנים שהיו לישי, (אליאב הבכור) [ישי הוליד את בכורו את אליאב], ואבינדב השני, ושמעא השלישי, נתנאל הרביעי, רדי החמישי, אצם הששי, ודוד השביעי (דה"א ב' יג יד טו). ברקיעים, רקיע, שמים, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות, ומכולם בחר בערבות, שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה), בארצות, ארץ, אדמה, ארקה, חרבה, יבשה, נשייה, תבל, ומכלם לא בחר אלא בתבל, שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק (שם ט ט). בשנים. שש שנים תזרע שדך ובשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא). בחדשים. ניסן אייר סיון תמוז אב אלול תשרי, ומכולם בחר בתשרי שהוא חדש שביעי, שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש (במדבר כט א), והוא לתקיעה ולכפרה ולשמחה. בימים, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך (שמות כ ט י).

מדרש אגדה (ויקרא כה)

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה

בצפייה ובהתרגשות, בתחושת התחדשות, מתוך שמחה של מצוה, אנו מקבלים יחד שבטי ישראל את שנת השמיטה הבעל"ט. בסייעתא דשמיא מתכבדים אנו להגיש לפניכם גליון איכותי ומוגדל בנושא השמיטה ובטוחים אנו שתפיקו ממנו תועלת ושימוש רב.

יסוד מצוות השמיטה זה האמונה בבריאת שמים וארץ ובחיי העוה"ב, כמבואר ברבותינו הראשונים, על דברים אלו כותב הרמב"ן (במדבר כה, ב) שזה סוד גדול מסודות התורה, ובזוה"ק (פר' בהר) כותב שכל קיום העולמות העליונים והתחתונים תלויים בזה. כידוע, שנת השמיטה הקרויה 'שבת' מסמלת אף את התחדשות הבריאה כמו שבת למול ששת ימי המעשה.

קוראים נכבדים, שנת השמיטה אמנם מתחילה עם התקדש ראש השנה תשפ"ב, אך זאת עלינו לדעת, ההערכות לקראת שנת השמיטה בין כתלי 'המכון למצוות התלויות בארץ' הינה הרבה קודם. ישיבות ודיונים, ירידה לשטח, הנחיות לחקלאים גבורי הכח, לבעלי גינות ומשתלות, תפעול מערך אוצר בי"ד לקראת שמיטה תשפ"ב, ועוד ועוד עד שא"א לפורטם כי רבים הם, כפי שתקראו ותראו חלק מהפעילות בסקירה ייחודית לקראת השמיטה המתפרסמת בסוף גליון זה. מומלץ לקרוא ולקבל השראה להכניס פנימה את אוירת השמיטה הנושבת במכון בשנה האחרונה.

כמו כן בקובץ זה מתפרסמת סקירה מתומצת של הספרים והחוברת אשר יצאו לאור במהדורה חדשה לקראת שנת השמיטה הנוכחית. חומר מגוון ומקיף, הלכתי מעשי ופרקטי, המנגיש ומרבה את שמירת השמיטה בישראל. בסקירה תוכלו ללמוד על תוכן הספרים ולמי הם מומלצים במיוחד.

עם השראת ההתחדשות, שמחים אנו לבשרכם כי גם בקובץ 'תנובות שדה' מתחדשים מגישים אנו לפניכם מדור חדש בשם 'הגות ומחשבה', במדור זה נפרסם מאמרים ורעיונות בעלי תוכן מחשבתי ומוסרי, אשר יביאו תועלת לרבנים הנכבדים יושבי מדין ותופשי ספר, למען הרבות דעת ומוסר.

המדור החדש פותח מדברי מורינו מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל אשר זכינו שהמכון הוקם על פי הוראתו, וכל הימים אשר זכינו לחיות בצילו, עד יום ההסתלקות לבי"ע, עמד המכון תחת נשיאותו, וב"ה זכינו אשר מאות הוראות ופסקים, הנחיות והדרכות, אשר אנו הולכים היום לאורם, שמענו מפי קודשו, וקיבלנו ההדרכה ממנו הלכה למעשה.

בנוסף למדורים הקבועים, תמצאו בקובץ את לוח הזמנים לפירות וירקות לתבלינים ופרחים, אשר מתפרסם ע"י המכון כמיטב המסורת לקראת שנת השמיטה.

ולסיום, בקשה אישית לרגל התחדשותי האישית בתפקיד העורך, אתם יותר מזומנים לשלוח תגובות והערות ולהעלות נושאים. בעז"ה נפרסם זאת במדור 'תגובות והערות' שנתחדש בו יחד בחוברת הבאה. תודה מראש.

**בברכת שנה טובה
העורך**

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

הנחיות הלכתיות לעריכת 'לוח זמנים'

- הלוח זמנים מתפרסם בעמוד 49 -

קדושת שביעית:

כל היבולים הגדלים אצל יהודי בתחומי ארץ ישראל קדושים בקדושת שביעית. יבולים הגדלים אצל נכרים בארץ ישראל, אינם קדושים בקדושת שביעית, וכן מנהג ארץ ישראל מדור דור. גם הגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים, אין בו קדושת שביעית, וכן אין קדושה בכל הגדל מזרחית לנחל הערבה שהוא הגבול המזרחי של א"י לאחר קצה ים המלח. וכן כל הגדל דרומית לנחל פארן עד אילת, משום שמקומות אלו הם מחוץ לגבולות א"י על פי התורה, כמבואר בספר שביתת השדה פרק שני.

זמן חלות קדושת שביעית:

בירקות - כל שהתחילו לגדול קודם השמיטה, ונלקטו בשמיטה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית, ואפילו נגמר בישולם בשיטת.

בתבואה וקטניות - כל שהגיעו לשליש בישול קודם השמיטה, ונאספו בשמיטה, הם אינם קדושים בקדושת שביעית. ואם הגיעו לשליש לאחר א' בתשרי, הם אסורים באיסור "ספיחין" ויבואר להלן.

בפירות האילן - כל שחנט [הגיע לשליש בישול] לאחר א' בתשרי של שנת השמיטה, הרי הוא קדוש בקדושת שביעית.

באתרוג - מספק מחמירים גם אחר לקיטה וגם אחר חנטה, ולכן הנלקט לאחר ר"ה נוהג בו שביעית, וכן החונט לאחר ר"ה של שביעית, אף אם נלקט בשמינית נוהג בו קדושת שביעית. אתרוג שחנט ונלקט בשביעית, נוהג בו שביעית מעיקר הדין. שאר פירות הדר דינם כשאר פירות האילן לענין שמיטה.

תבלינים - עשבי תבלין דינם כירקות וכאמור. עצי תבלין [כגון השיבא, הרוזמרין, עלי דפנה ועוד], דינם כאילנות, ויש לנהוג קדושת שביעית בכל העלים שחנטו [יש להחמיר החל מיציאת העלים] לאחר ראש השנה של שמיטה.

פרחים - פרחי נוי אף שיש בהם ריח אינם קדושים בקדושת שביעית, פרחים אלו מהווים את רוב רובם של הפרחים, ואמנם הגם שאין בהם קדושה ולא איסור ספיחין, מכל מקום יש לקנות פרחים

רק בהכשר, כל סוג פרח לפי זמנו, החל מהמועדים המפורטים בטבלה שלהלן, וזאת על מנת שלא לסייע בידי עוברי עבירה שזרעו ועבדו במלאכות האסורות בשביעית. פרחים העומדים רק לריח רבו המחמירים לנהוג בהם קדושת שביעית.

ההגבלות ביבולים הקדושים בקדושת שביעית:

מלבד האיסורים וההגבלות באופן הגידול והקטיף, יש איסור לסחור בפירות שביעית, אסור ליתנם לנכרי, אסור להוציאם לחו"ל, אסור לנהוג בהם מנהג בזיון, אסור להפסידם, אסור להשתמש בהם בדרך שונה מהרגיל. שיירי האוכל, הקליפות והגרעינים, אין לזרוקם באשפה, אלא לשומרם במקום מיוחד עד שיירקבו מאליהם. [ופירוט הדינים ראה בשביתת השדה פרק יא]. כיון שהבעלים הפקיר את שדהו, היבולים פטורים מתרומות ומעשרות [ומכאן שאם לא הפקירם חייב לעשר אותם בשביעית - מעשר עני].

בשנת השמיטה יש להמנע מלקנות תוצרת הקדושה בקדושת שביעית בשווקים, ובשעת הדחק כל שהתוצרת אינה אסורה באיסור ספיחין, אפשר לקנותה בשווקים באופן שאין בו סחורה [כגון בהבלעה], ואף אם הבעלים לא הפקיר את שדהו ועשה מלאכות האסורות בשמיטה, אין פירותיו נאסרים באכילה. תוצרת שיש בה איסור ספיחין אסורה באכילה.

איסור ספיחין:

ירקות שתחילת גידולם בשמיטה, ותבואה וקטניות שהגיעו לשליש בישולם בשנת השמיטה, אסורים באכילה והוא הנקרא "ספיחין". פירות האילן, וכן שיחים רב שנתיים [אף המוגדרים כירק לענין ערלה, כשנזרעו לפני שמיטה, בין כשנותנים פריים בתוך שנתם כגון הפאפיה, ובין שנותנים את פירותיהם לאחר שנה מזמן הזריעה כגון הבננה והאננס], אין בהם איסור ספיחין. כמו כן הגדל במקומות שנכבשו רק על ידי עולי מצרים, וכן הגידולים שבעבר הירדן אין נוהג שם איסור ספיחין, וכל זה כמבואר בספר שביתת השדה.

היתר ספיחין בשנה השמינית:

יבולים האסורים באיסור ספיחין שנקטפו בשביעית נשארים באיסורם לעולם [מצוי בקפואים וכבושים]. יבול שיצא משביעית לשמינית [אף שנזרע באיסור], ממשיך עליו גזירת ספיחין מגזירת חכמים [אף שקדושתו פוקעת מיד בתום השנה השביעית], והותרה אכילתו רק לאחר שיעשה כיוצא בו - עד שבמקום המקדים ביותר בארץ יספיקו לגדול גידולים חדשים, כיוצא בהן, ואז הותרו באכילה כל הירקות שנקטפו בשמינית. מחנוכה של השנה השמינית ואילך הותרו כל סוגי הירקות באכילה, מלבד הירקות המאוחסנים [כגון התפוז"א וכיו"ב] שזמנם יותר מאוחר עד שיעשה כיוצא בו.

מצות ביעור:

ציותה התורה, שכל היבולים הקדושים בקדושת שביעית, בהגיע הזמן שבו כלה היבול המסוים לחיה מן השדה, בכל חלקי ארץ ישראל [והוא עד שיכלה אותו היבול מכלל השדות בארץ ישראל, גם אם הם שדות נכרים, או אף שדות ישראל שאינם שומרי שביעית, מנח"ש ח"א נא, טו; שביתת השדה פי"ד] יש לכלות, לבער את היבול הזה מן הבית. מנהג ארץ ישראל שבהגיע זמן הביעור, מפקיר את היבול לפני שלשה אנשים אף אם הם אוהביו [אך לא מאנשי ביתו הסמוכים על שולחנו - ושנים מהשלשה צריכים להיות כשרים לעדות עבור]. לאחר שהפקיר, יכול לשוב ולזכות בו בחזרה. יבול שמינית אינו מציל את יבול שביעית מחובת הביעור.

הנחיות הלכתיות לעריכת 'לוח זמנים' | מידע הלכתי

חובת הביעור חלה על כל יכול הקדוש בקדושת שביעית, וכן על כל מה שהופק מיבולים אלו והוא קדוש בקדושת שביעית. מכאן שאין חובת ביעור על יכול הגדל אצל נכרי בקרקע שלו, יכול הגדל בערבה [על פי הגבולות כמבואר לעיל], הגדל במצעים מנותקים בתוך מבנים ותוצרת חו"ל. כמו כן יבולים הקדושים בקדושת שביעית, ובזמן הביעור היו מופקדים וכגון אותם הנמצאים בזמן הביעור בידי "אוצר בית דין" אין עליהם חובת ביעור, והלוקח את הפירות מהם לאחר הביעור אינו חייב להפקירם. אמנם מי שלקח מבית דין קודם זמן הביעור, חייב להפקירם בהגיע זמן הביעור.

מי שחייב לבער, ועבר ולא ביער, אם עשה זאת במזיד, הפירות נאסרו באכילה לבעל הפירות [עי' שביית השדה שם].

בברכת שנה טובה ומבורכת

כתיבה וחתמה טובה

שניאור ז. רוח

שבת להשם

וע"ד הפשט: "ושבתה הארץ שבת לה", שתהיה הארץ בטלה מכל מלאכת אדם בשנה השביעית, ולא ישתדל כלל בעבודת הקרקע לא בחרישה ולא בזריעה, כמו שאמר: "שש שנים תזרע שדך וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ", ואפילו מה שצמח מעצמו מבלתי חרישה אסור לו לקצור, זהו: "את ספיח קצירך לא תקצור". מה שצמח מעצמו והוא נספח לקציר השנה שעברה נקרא ספיח, מלשון: (ישעיה יד, א) "ונספחו על בית יעקב", וכן הגפן שלא נעבד ולא נעדר ולא נזמר נקרא נזיר, לפי שהזירו ממנו כדבר שאינו שלו. וכלל הענין הוא שאינו רשאי שינהוג בשדהו ובכרמו מנהג אדון כלל, אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם ושיזכה בהם אפילו הדיוט שבישראל כמוהו. ולכך צותה התורה מצוה זו שיהיו כל מיני הממשלה ואדנות שבתחתונים בטלים בעבודת הארץ, כדי שיתבונן האדם בלבו כי אין עקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכל ב"ה.

וע"ד הקבלה: "ושבתה הארץ שבת לה", כנגד וחד חריב, שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והוא העוה"ב שאחר התחיה, וזה טעם השמטה שהארץ היא בטלה וחרבה מכל עבודה בשנה השביעית, ומפני זה החמירה תורה בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וגזר עליה גלות, הוא שכתוב: (ויקרא כו, לד) "אז תרצה הארץ את שבתותיה", וכן שנו רז"ל: (אבות ה, ט) גלות באה לעולם על ענוי הדין ועל שמטת הארץ. והנה הכופר במצות השמטה ככופר בחדוש העולם ובעוה"ב, וזה מבואר.

רבינו בחיי (ויקרא כה, ב)

כת"י רבי משה אתורג'מאן בעל 'עת הקץ'

חשבון שנת השמיטה לפי שנת חורבן המקדש

בקטע המוגש לפניכם דן רבינו בחשבון השנה שבה אירע חורבן בית המקדש השני, ונפ"מ לחשבון שנת השמיטה כפי שכתב בתוך הדברים וז"ל: לעניין דינא.. נפקא מינה נמי טובא לעניין חשבון השמיטה מאימתי מתחיל מניין השמיטות, כדי שנדע אימתי היא שנת השמיטה, כי יש הפרש בין החשבונות שנה אחת כאמור, וכמו שמצינו שיצאה מזה מחלוקת גדולה בין רש"י ותוספות במניין שנת השמיטה אימתי היא. עכ"ל.

זמן חורבן בית שני

פש גבן לברורי אם חורבן בית שני נמי היה שנת תתכ"ח עצמה, שהיא ת"ך לבניין הבית, או בשנת תתכ"ט שאחריה, שהיא שנת תכ"א לבניין, דהיינו בשנת עק"ב עצמה. ומסוגיית דערכין הנזכרת נראה לכאורה שחורבן בית שני היה ש' תתכ"ט שאחריה, דהיינו תכ"א לבניינו, דהא גם לאחר תירוץ הגמרא דאוקמה כר"י, וכן לתירוץ רב אשי, לא הוי החורבן דשנת ת"ך אלא בשנה השביעית, ואנן בעינן מוצאי שביעית, וליכא, א"כ ע"כ לומר דבית שני חרב שנה שאחר ת"ך לבניינו, דהיינו ש' תתכ"ט, והיא הייתה מוצאי שביעית. וכן פירש רש"י בהדיא בסוגיין, וז"ל: 'ארבע מאה ועשרים שלמים - לבד שנה שחרב בו, הוי ליה בשיתא בשבוע כלו ת"כ שנים ובשביעית עצמה חרב'. עכ"ל. וכן פירש בתירוץ רב אשי, וז"ל: 'רב אשי אמר - לעולם וכן בשנה אמוצאי שביעית קאי, ורבנן היא, ודקא קשיא לך לעיל דבשביעית חרוב, לא קשיא, דשית שני קמאי מבנין הבית עד דסליק עזרא וקידש ארץ ישראל לא מנו שמיטין ויובלות, דל שית שנין משני הבית משכחת שנת ת"כ

א. כפי שכתבנו בגליונות קודמים כתב יד זה מיוחס לרבי משה אתורג'מאן זצ"ל מהעיר תאפיללת שבמרוקו, מחותנו של בעל ה'אביר יעקב' רבי יעקב אבוהיצרא זיע"א, מלפני 200 שנה. ספר זה ייצא בקרוב לאור עולם לראשונה עם הארות והערות מרבני המכון. הקטע שלפנינו לקוח מתוך מאמר בספר 'עת הקץ'.

ב. בכתובים קודם דן רבינו לגבי שנת חורבן בית ראשון ומסיק 'נקטינן דבית א' חרב שנת של"ח עצמה שהיא הייתה מוצאי שביעית אליבא דכ"ע וליכא מאן דפליג'.

חשבון שנת השמיטה לפי שנת חורבן המקדש | גזירות

בשביעית, כיצד ארבע מאה תמניא יובלי וארבע עשרה שני תרי שבועי, ובשנת תכ"א שהיה מוצאי שביעית חרב. עכ"ל. וכן כתבו שם התוספות בשמו יעו"ש.

ואולם מיחלפא שיטתיה דרש"י בפירושו כאן למה שפירש בע"ז² אמימרא דרב הונא בריה דרב יהושע, דהכי אמרינן התם: 'אמר רב הונא בריה דרב יהושע האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד ניטפי חד שתא, ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי, ונשקל ממאה תרי ונשדי אפרטי, ונחשבינהו לפרטי בשבועי, וידע כמה שני בשבוע. וסימניך "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ". ע"כ. ופירש": 'האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע - קאי למנין סדר שמיטות שהיו ישראל מונין והולכין בפני הבית, דקי"ל שביעית בזמן הזה נהגא. ואפי' לר"מ דאמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים מודה הוא דמדרבנן נהגא, בפ' השולח גיטין דף ל"ו. ובמשקין בית השלחין דף ב:.

ונטפי חדא שתא - על שנין דמחורבן ועד שנה שהוא עומד בה, מהאי טעמא דתניא מגלגלין זכות ליום זכאי וכו', כשחרב הבית בראשונה מוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ותשעה באב היה, וכן בשניה, אלמא שתא דחורבן אתחלתא דשמטה למהדר הוות, ומאן דמני לשני חורבן לא מני לההיא שתא בהדי שני דחורבן אלא בהדי שני דקם ביתא, הואיל ונפק ליה רובא בט', בלבד, הלכך מאן דבעי לממני שמטה לוספה לשנת חורבן על מנין שני דבתר חורבן.

ונחשב כללי המאות ביובלי שתי יובלות למאה לקצר מניינו. ונשקול מכל מאה תרתי ונישדי אפרטי כר' יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, היא שנת יובל והיא שנת תחלת השמטה הבאה, ונמנית לראש יובל הבא, דאי כרבנן הא אמרי שנת חמשים היא שנת יובל היא שנת חמשים, ובחמשים ואחת מתחיל מנין יובל הבא, נמצאת שנה מתוספת על סדר השמטה לכל יובל, ולרבי יהודה משהתחילו למנות השמיטין לא זו הסדר משבע שנים לשבע שנים.

וסימן דלא תעביד כרבנן אלא כר' יהודה למשקל תרתי שני מכל מאה, "כי זה שנתים". ובמסכת ערכין פרכינן לר' יהודה חורבן בית שני במוצאי שביעית מי משכחת ליה, מכדי בית שני כמה קם, ארבע מאות ועשרים, פש ליה תמני שני לארבע מאה דיובלי, שדינהו אעשרים הרי עשרים ושמונה, אשתכח דבשנת השמטה חרב. ומשנינן הנך שית שנין עד דסליק עזרא ומקדיש לא מני שמיטין, הלכך דל מנייהו שית שני קמייתא, אשתכח דבעשרין ותרתני ליובל חרב, והיא מוצאי שביעית. עכ"ל.

עיניך הרואות איך דברי רש"י בפירושו הגז' סתרי אהדדי, דבמסכת ערכין פירש שהיה החורבן שנת תכ"א לבניין דהיינו ש' תתכ"ט היא שנת עק"ב עצמה, והיא הייתה התחלת שמיטה, ובמסכת ע"ז הגז' קא פסיק ותני שהיה החורבן בשנת ת"ך עצמה דהיינו ש' תתכ"ח, באופן שנשארו עק"ב שנה אחר החורבן, וכדייק לישניה במה שפירש בתנא דבי אליהו כנז"ל, ושנת תתכ"ח הגז' היא מוצאי שביעית התחלת שמיטה.

ויותר קשה מה שכתב בשם גמרא דערכין הפך מה שכתוב שם דהפירכא היא לרבנן אבל לר"י ניחא, וכן תירוץ רב אשי הוא אליבא דרבנן לא לר"י, וכמו שפירש הוא עצמו שם כנז"ל.

וכבר התוספות עמדו בזה שם בד"ה האי מאן דלא ידע וכו' ניטפי חדא שתא וכו', וז"ל: מתוך פירוש רש"י משמע שרוצה לפרש דמוצאי שביעית היה כשחרב הבית בשניה, כלומר שנה שמתחלת שמטה לחזור, והבית חרב בשנת ת"ך לבניינו, ולפי שכבר יצא רוב השנה אין התנא המונה שני החורבן מונה אותה, אלא מתחיל משנה של אחריה שהיא שניה של שמיטה, לפיכך יש להוסיף שנה אחת על מנין שנות התנא. ועוד פירש דבערכין פריך לר' יהודה ביתא כמה קם, ת"ך, פש להו תמני שני

ג. דף ט. ב.

לארבע מאה משום יובלי, שדינהו אעשרים הוו להו כ"ח, אשתכח דבשנת שמטה חרב. ומסיק הנך שית שנין עד דסליק עזרא ומקדיש דלא מני שמיטות לא קא חשיב, אשתכח דבעשרים שנין ותרתינן ליובל חריב, והיא מוצאי שביעית. ונראה דאגב חורפיה לא דק הוא מה שפירש דבשנת ת"ך חרב הבית, אין זה כי אם תכ"א, כדמוכח הסוגיא בהדיא בערכין. ועוד קשיא מה שפירש דבערכין פריך לר' יהודה, ליתא, דלא פריך אלא לרבנן, ואילו לר' יהודה ניחא. והכי איתא התם בפ' שני דערכין, מוצאי שביעית בשניה מי משכחת לה, מכדי ביתא כמה קם, ת"ך, פירוש מלבד שנת החורבן, ארבע מאה תמניא יובלי פירוש כדרבנן, ועשרים שנין, אשתכח בשנת שמטה חריב פי' בשנת עשרים ואחת. ואית ספרים דגרסי בשית בשבוע חריב וקאי אשנת ת"ך דאיידי ביה, ומשני הא מני רבי יהודה היא דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן, פש תמניא מתמניא יובלי וכו' שנין, הרי עשרים ושמנה, ובשנת תכ"א חרב הבית, אשתכח דבמוצאי שביעית חורב. ולאותו תירוץ דעזרא דשית שנין שפי' הקונטרס שנויא אחרינא הוא דמסיק רב אשי ליישב אף לרבנן, דשית שנין עד דסליק עזרא לא קא חשיב, אם כן הוו להו תמני יובלי וארבע עשרה שנה, ושנת ארבע מאות ועשרים ואחת שאחריה חרב הבית, אשתכח דבמוצאי שביעית חרב. אלמא מוכח בהדיא דבשנת ארבע מאות ועשרים ואחת חרב הבית.

לכך נראה שחזר בו רש"י ממה שפירש כאן בפירושו מלשם בערכין, כמו שפירשתי. וגם רשב"ם אומר דודאי בשנת תכ"א חרב הבית. והאי דקאמר נטפי חדא שתא, היינו לפי שאין התנא מונה שנת כ"א עם שנות חורבן אלא בהדי דקם ביתא. ולפי זה מתישבת הסוגיא בערכין כמו שפירש. אכן קשיא שמונה שנת תכ"א משנות בנין, ובכל דוכתא לא מנינן אלא ת"כ. והכי נמי אמר לעיל מלכות פרס ל"ד מלכות יון ק"פ מלכות בית חשמונאי ק"ג מלכות בית הורדוס ק"ג (מכאן ואילך צא וחשוב כמה שנים אחר חורבן הבית), והם שלמו לשנת ת"כ, אבל שנת תכ"א היא משני החורבן. ועוד קשיא כי לפי זה יהיה שקר מה שנהוג בפי העולם לומר קע"ב אחר החורבן נשלמו ארבעת אלפים, ולא היה להם לומר אלא קע"א למנין התנא שמונה תכ"א בבנין. ועוד דכל סוגי' ההלכה לעיל 'ניטפי ארבעין ותמני' הכל לפי אותו דרך, שבתחלת המנין לא נמנה כי אם ת"ך, וכן בסמוך דקאמר מתני' טפיא שלש שנים, ואם קם תכ"א לא טפיא אלא שתי שנים. ועוד הקשה ר"ת וכו', עכ"ל לעניינינו.

נמצא לפי זה דבר זה במחלוקת הוא שנוי בין רש"י ותוספות דלפי חזרת רש"י בפירושו בית שני חרב שנת ת"ך, דהיינו שנת תתכ"ח, באופן שנשאר עק"ב אחר החורבן באלף הרביעי, ושנת תתכ"ח עצמה היא הייתה מוצאי שביעית. תוסיף אותה על עק"ב ויהיה קע"ג, וממנה מתחיל חשבון השמיטה, כמבואר בהדיא בתוספות יעו"ש.

אלא דקשה לפירושו הנז' סוגיא דמסכת ערכין הנז' שאינה מתישרת לפי פירושו רק אם נעשה גמרא אחרת הפך הגמ' הנז', כמו שכתב רש"י בפירושו למסכת ע"ז הנז' דפרכין לר"י וכו', ומשנינן שדבריו אלה הם הפך הגמרא, כמו שהקשו עליו בתוספות. ובאמת יש להפליא הפלא ופלא על דברי רש"י הנזכרים איך כותב בשם הגמרא הפך מ"ש בגמרא אשר הוא עצמו שקיל וטרי בה ופירשה שם לפי פשוטה כדמוכח מהסוגיא, דרש"י לאו קטיל קני באגמא ח"ו.

כי על כן נראה לומר דט"ס יש מחסרון לשון בפירוש רש"י הנזכר, וצריך להגיה בדבריו כך: ובהכי ניחא מאי דאיכא למיפרך במסכת ערכין לר"י וכו' וכן ניחא נמי לדידיה מאי דמשנינן הנך שית שני וכו'. ע"כ הגה"ה. והשתא א"ש לשון רש"י הנזכר כמין חומר, דודאי הוא דלא נעלם מרש"י דפירכת הגמ' היא לרבנן, וכן תירוץ רב אשי הוא לרבנן, כדמוכחא הסוגיא וכמו שהוא עצמו פירש כן בהדיא שם, אלא דגם אחר התירוץ של הגמרא לפי מאי דאוקמה כר"י, וכן לתירוץ רב אשי דאוקמה כרבנן, עדיין איכא למיפרך דלא אתיא אלא בשביעית, ואנן בעינן במוצאי שביעית,

חשבון שנת השמיטה לפי שנת חורבן המקדש | גזירות

ולכא, עד שמכח זה צריכין אנו לידחק ולומר דחרב הבית בשנת תכ"א, מה שנראה הפך התלמוד מכמה דוכתי, כמו שהקשו התוס' על זה.

אמנם לפי פירושו זה דמפרש המימרא דע"ז הנו' אליבא דר"י, ורב הונא בריה דר"י אומר הך כלא גם לזמן שבה"מ קיים, דלעולם לא זו סדר החשבון משבעה לשבעה אליבא דר"י, א"ש, דכיון דבחורבן בית א' הוא אתחלתא דשמיטה למיהדר, הוסיף על השנה הנו' ע' שנה של גלות בבל, הו"ל ע"א, ה' יפלו שביעיות נשאר בידך אחת, הוסיף אותה על מניין ת"ך, הו"ל תכ"א, אייתי תמניא מתמניא יובלי שיש בארבע מאות הוסיף אותם על כ"א הו"ל תכ"ט, הכ"ח יפלו שביעיות נשאר בידך א' היא מוצאי שביעית. אשתכח דבמוצאי שביעית חרב בשנת ת"ך עצמה.

וכן התירוץ שתירץ רב אשי הנו' דלרבנן הוי תירוץ דחוק לר"י, א"ש, הגם דאין אנו צריכים לו אליבא דר"י, דבלאו הכי אתי שפיר, דבית חרב במוצאי שביעית בשנת ת"ך עצמה, מ"מ גם אם נאמר דר"י נמי ס"ל כתירוץ רב אשי הנו' דהנך שית שני לא חשיב, יבוא על נכון אליבא דיריה, דכי מוספת תמניא מתמניא יובלי על י"ד הו"ל כ"ב, הכ"א ג' שמיטות, נשאר א', אשתכח דבמוצאי שביעית חרב בשנת ת"ך עצמה.

זו היא כוונת רש"י בלי ספק בפירושו הנו' על פי ההג"ה שצריך להגיה בדבריו כאמור. וכוונת רש"י בדבריו אלה לומר דסוגיית דערכין מתיישבת שפיר אליבא דר"י על פי פירושו זה, וממילא רווחא שמעתתא. משא"כ אליבא דרבנן דצריך לידחק ולומר דחרב הבית שנת תכ"א עד דאשתכח דחרב הבית במוצאי שביעית, וכיון דשמעתא רווחא אליבא דר"י ורב הונא בריה דר"י נקט הך כלא דיריה אליבא דר"י דמני לעולם שבעה דלא כרבנן, כוונתה נקטינן.

אלא דאכתי לא איפרק שפיר הקושיא האחרת שהקשו התוספות, הם אמרו דמגמרא דערכין מוכח דחרב הבית שנת תכ"א, דאפילו את"ל אליבא דר"י דהוי החורבן ש' ת"ך עצמה, מ"מ כפי מאי דמקשה ומתיר תלמודא אליבא דרבנן ע"כ לא סליק, אלא אם תאמר דחרב שנת תכ"א, ועדיין הקושיא במקומה עומדת. וזה דוחק גדול לפרש"י הנו' שמפרש שהיה החורבן שנת ת"ך אליבא דר"י, דהא לרבנן ע"כ לומר שהיה החורבן שנת תכ"א כדמוכחא סוגיית דערכין הנו', וא"כ תהיה מחלוקת במציאות לאמר דפליגי נמי בשנת החורבן, דלר"י היא בשנת ת"ך ולרבנן שנת תכ"א.

ונפקא מינה טובא נמי לעניין דינא בשנת השמיטה, דלרבי יהודה דס"ל שנת ת"ך לבנין היה החורבן, שהם כלים שנת תתכ"ח, והיא הייתה מוצאי שביעית, צריך להתחיל המניין מש' קע"ג הנשאר באלף הד'. ולרבנן דסבירי דלא נחרב עד שנת תכ"א לבנין שהיא שנת תתכ"ט דהיינו שנת עק"ב עצמה והיא הייתה מוצאי שביעית כפי מה דמסיק, צריך להתחיל המניין מש' קע"ב. ויהיה הפרש ביניהם שנה אחת. וזה דבר שלא נשמע שתהיה מחלוקת בין התנאים בשנת החורבן אימתי היתה, כדי שנאמר שיהיו חולקים גם בזה. ואפוי פלוגתא לא מפשינן. דאע"ג דלחד תירווצא של הגמ' דמתיר 'האי דקתני וכן אשאר' מכח דוחק הקושיא איכא ביניהו פלוגתא אם חרב הבית במוצאי שביעית או לא, כי כן יוצא הפרש בין חשבון ר"י דמני מ"ט ובין רבנן דמנו חמישים כיובל, מ"מ לענין הזמן שבו חרב הבית כ"ע מודו ולא פליגי, כי שנת החורבן הייתה ידועה ומפורסמת אצלם ואין ביניהם מחלוקת במציאות על זה. וע"כ לומר שהיא שנת ת"ך לתרויהו או שנת תכ"א לתרויהו.

באופן דלרש"י שסובר שהיה החורבן שנת ת"ך לבנין דהיינו שנת תתכ"ח באלף הד' תיקשי ליה סוגיית דערכין הנו' שאינה מתיישבת לפי פירושו, כמו שהקשו התוס' עליו. ולסברת התוספות שציידו לומר שהיה החורבן שנת תכ"א לבנין דהיינו שנת תתכ"ט לאלף הנו' שהיא שנת עק"ב עצמה תיקשי להו כל אותם הקושיות שהקשו הם על עצמם, שדבר זה הוא הפך הגמרא מכמה דוכתי, ולא תרצו על זה כלום.

ונשאר דבר זה מוטל בספק בין פרש"י ותוס' אם שנת החורבן הייתה שנת תתכ"ח או שנת תתכ"ט, ואין הכרע לצד מהצדדים, כי מכל צד קשיא.

וצריך להתיישב הרבה בדבר זה, כי מלבד מה שאנו צריכין לו לידיעת חשבון הקץ, אנו צריכין לו ג"כ לעניין דינא, משום דנ"מ נמי טובא לעניין חשבון השמיטה מאימתי מתחיל מניין השמיטות, כדי שנדע אימתי היא שנת השמיטה, כי יש הפרש בין החשבונות שנה אחת כאמור, וכמו שמצינו שיצאה מזה מחלוקת גדולה בין רש"י ותוספות במניין שנת השמיטה אימתי היא, דלפי פרש"י שמתחיל חשבון השמיטה משנת קע"ג שנשאר באלף הד' דהיינו משנת תתכ"ח שהיא שנת ת"ך לבניין שבו חרב הבית לפי שיטתו, והיא הייתה מוצאי שביעית, תהיה שנת השמיטה בעשרה לאלף השישי, ושנת י"א בו מתחלת שמיטה לחזור. ולסברת התוספות שחרב הבית שנת תכ"א לבנינו דהיינו שנת תתכ"ט שהיא שנת עק"ב באלף הד', והיא הייתה מוצאי שביעית, לא הוי השמיטה עד שנת י"א לאלף השישי, ומי"ב בו התחילה השמיטה לחזור, כמבואר בדבריהם בא"ד שהעתקנו תחלתו 'האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע' וכו', יעו"ש. וכל מחלוקתם תלויה בהבנת הגמרא, דתוס"י ערכין הנז' אם חרב הבית שנת ת"ך לבנינו או שנת תכ"א.

על כן אמרתי אשנה פרק זה אולי יחנני ה' לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא בזה.

ד. נראה שיש לגרוס - וכדברי התוס'.

ברכת השמיטה

וצויתי את ברכתי וגו'. ברכה זו אינה בצומח שכבר הבטיח ונתנה הארץ פריה שהוא גבול שגבל ה' בכחה, אלא שמבטיח ברכת התבואה ככד קמח הצרפית (מלכים א' י"ז) וכשמן אשת עובדיה (מ"ב ד'), והוא שדקדק לומר ועשת את התבואה פירוש הברכה שיצו ה' תעשה ריבוי בתבואה כדי שתספיק לג' שנים הגם שהארץ תוציא צמחה כמדי שנה בשנה, צא ולמד מקב חטים שבעליה (תענית כ"ד א), ועיין מה שפירשתי בפסוק וכי יש לי כל (בראשית ל"ג י"א):

אור החיים ויקרא כה, כא

מו"ר מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל

"וצויתי את ברכתי" - ברכת שמירת שמיטה*

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר וכו' ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וכו' (ויקרא כה, א). מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. כך שנויה בתורת כהנים (רש"י). וכבר נתחבטו המפרשים בשאלה מה נתיחדה מצות השמיטה משאר מצות שאמרו עליה חכמינו ז"ל שנאמרו כללותיה ופרטותיה בהר סיני.

ויתבאר על פי דברי הכתוב שבהמשך הפרשה: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו, וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" וגו' (כה כא, כב). ואין ספק כי נס כזה כללי לכל עם ישראל, שתתברך התבואה בשנה אחת לשלש שנים, ובפרט בשנה הששית שכבר נחלשה האדמה, וטבעה אז להוציא פירות שאינם טובים, מוכיח שמצוה זו ניתנה בהר סיני מאת ה' יתברך על ידי שלוחו משה רבינו ע"ה, ולא כאותם האומרים שמשה רבינו ע"ה בדה ח"ו המצות מלבו, כי איך בשר ודם יכול להבטיח הבטחה כזו שתתברך התבואה לכל עם ישראל בכל שנה שישית לצורך שלשת השנים הבאות.

על זה באו חז"ל ואמרו, שכשם שמצות השמיטה ענינה מוכיח שניתנה בהר סיני מאת השם יתברך, כך כל המצות ניתנו ודקדוקיהן ופרטותיהן בהר סיני מאת ה' יתברך, על ידי שלוחו נאמן ביתו משה רבינו ע"ה.

א. המאמר נמסר לנו ע"י נכדו חביבו הרה"ג רבי יעקב סיני שליט"א ותשואות חן חן לו. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

כגודל האמונה ברכת השמיטה

אמנם יש לדקדק בפסוק הנזכר, שאמר: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, וצויתי את ברכתי לכם" וגו', וכי הדבר תלוי באם יאמרו מה נאכל בשנה השביעית, ואם לא יאמרו לא תהיה הטובה הזאת? ואדרבא, איפכא מסתברא, שאם לא יאמרו מה נאכל, ולא יהרהרו אחר מצות ה' יתברך, בודאי שתתברך להם תבואה של שנה שישית, ויושפע עליהם שפע ברכה ביתר שאת וביתר עוז.

אך שני אופנים יתכנו לברכת ה' בשנה השישית. הראשון, שתתברך התבואה ותתרבה, ותתן הארץ תבואה בכמות מרובה של שלש שנים. והאופן השני, שאמנם תתן הארץ תבואה כמו בכל שנה, אך תשלט הברכה באסמים, וכמה שיטול מן התבואה לא תכלה עד סוף השנה השמינית. ואופן השני טוב מן הראשון, שהרי אינו צריך לשכור פועלים נוספים לקצור כמות תבואה גדולה יותר, ולשכור מחסנים גדולים לאחסנה, וכיוצא בזה.

וזה שאמר, שאם יבטחו ישראל בה' יתברך, ולא יהרהרו אחר מצותיו, תתברך התבואה באסמיהם, ולא יצטרכו להוצאות מיתרות נוספות, כמו שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמך" (דברים כח ח). אבל, "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית", ולא תתנו דעתכם לסמוך עלי, אז "וצויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה שלש השנים", בכמות, ויגרום לכם הדבר להוצאות נוספות, של השכרת פועלים ומחסנים נוספים.

ללמוד מברכת השמיטה

ויש להוסיף עוד, על פי משל שכתב בספר קול יעקב (קהלת דף קה. וע"ש), לאורח שבא לעיר ופגש בו בליעל אחד, והכירו שהוא זר, הביאו אצלו ועבד בו כל היום בפרך, ולערב אמר לו בא וקבל שכרך באכילה ושתייה וכל טוב בחדר הסמוך, שהיה גר שם איש מכניס אורחים כאברהם אבינו ע"ה. נכנס אכל ושתה ושבע ודשן, התחיל לשמוח שמקבל שכר עבודתו במדה גדושה. ענהו אורח שני הנמצא שם, מה תתהלל ברעה, הלא גם אני לא חסר לי כל טוב מאכילה ושתייה אצל בעל הבית הזה, שהוא מכניס אורחים, וזה נוסף על יושבי כל היום בהשקט ובבטחה, ואין זה השכר חלף עבודתך, ויגעת לדיק ולבלהה.

והנמשל, מי שהוא מקטני אמנה מתחיל משנים קודמות לשמיטה להתאמץ בעבודתו בשעות נוספות, בחשבו פן לא ישאר לו לשביעית, ולבסוף כל מה שצבר מיגיעו ועמלו אוכל אותו בשנת השמיטה, ומתחיל לשמוח ולומר "אך עשרתי מצאתי און לי" הודות לכל יגיעי ועמלי מקודם. בא החסיד הבוטח בה' ועונה לו, והרי אף אני ב"ה לא חסר לי כל טוב בשנת השמיטה, מברכת השי"ת אשר יברך את בית עבדו, למרות שבשנים הקודמות עבדתי כרגיל ללא מאמץ מיוחד, קבעתי עתים לתורה במקום השעות הנוספות שלך, ומה הרוחת בכל עמלך לשוא צרף צורף.

ברכת השמיטה בזמן הזה

ואמנם כתב הסמ"ע בחושן משפט (סימן סו סק"א), שדוקא בזמן שהשמיטה והיובל נוהגים מן התורה היתה הברכה מתקיימת בהם לגדל בשנה הששית שלש שנים, מה שאין כן כשאין השמיטה נוהגת אלא מדרבנן שלא נאמרה ברכה זו. ע"ש. אך הקב"ה בגודל טובו וברוב חסדיו משפיע טובה וברכה גם בזמן הזה על שומרי שמיטה כהלכתה.

ומעשה היה בזמנו של הגאון חזון איש, בחקלאי אחד, שאותה נפשו לשמור שמיטה כהלכתה, ודרכו היתה בכל שנה לשמור עשירית מן החיטים של שנה הקודמת כדי לזרעם בשנה הבאה, וכך עשה גם בשנה השישית, שמר מן החיטים לזרוע בהם בשנה שמינית, ובשנה השביעית לא עבד בשדה כלל, כדת וכהלכה. והנה בתחילת שנה שמינית כשבא להוציא את החיטים מן המחסן על מנת

”וצויתי את ברכתי” | הגות ומחשבה

לזורעם בשדה, נוכח לדעת שמחצית מן החיטים נרקבו לגמרי, וגם המחצית הנותרת נרקבה כמעט כליל, והיו החטים שבורים ומתולעים, עד שלא היו ראויים לזריעה כלל. בצר לו פנה לחפש חיטים משנה שישית שיוכל לזרעם בשדהו, אך לצערו לא מצא רק חיטים משנה שביעית, ומכיון שקיבל על עצמו לשמור את השמיטה כהלכתה, לא נותרה לו ברירה אלא לקחת את החיטים הרקובים למחצה ולזרעם בשדה, והנה להפתעתו נתברכה תבואתו בברכה מרובה מאד, ונעשו פלאות בחטים השבורים והמתולעים שזרע, כי גדלו והצליחו ועשו פרי. ”ברוך הגבר אשר יבטח בה” והיה ה' מבטחו” (ירמיהו יז, ז).

וב”ה בשמיטה הקודמת היו כאלפיים חקלאים ששמרו שמיטה כדת וכדין, ולא מכרו קרקעותיהם לגוי, והובירו שדותיהן, וישבו ועסקו בתורה בכוללים מיוחדים שפתחנו להם, בהלכות מצות התלויות בארץ, שביעית, תרומות ומעשרות וכיוצא, וגם קיבלו מילגה על לימודיהם. אשריהם ואשרי חלקם. ומי יתן שבשמיטה זו יתווספו עוד חקלאים ליוזמה מבורכת זו, לשמור השמיטה כפי עיקר הדין, ולקיים מצות שמיטת קרקעות כדינה.

אשרי הבוטח בהשם

ההשגחה המיוחדת של ה' על הארץ כבר תתבטא בברכת השדות. כשנתקנה שבת בראשית, היה לחם משנה יורד בכל יום ששי; אותה מנה כפולה של מן בישרה את קדושת היום השביעי; כן היה בה משום ערובה להשגחת ה'; כי ה' דואג לכל אדם מישראל, שלא יאבד מחמת שביתת מלאכתו בשבת. וכעין זה היה גם בשנת השמיטה: הברכה הכפולה של קציר השנה השישית בישרה מראש את קדושת השביעית; כן היה בה משום ערובה להשגחת ה'; כי ה' דואג לכל אדם מישראל, שלא יאבד מחמת שביתת השדות בשמיטה.

רש”ר הירש (ויקרא פרק כה)

הגאון רבי
שלמה זלמן גרוסמן
שליט"א

רב ואב"ד אלעד

שמיטה - יסוד האמונה וחיי הרוח*

עומדים אנו בשערי שנת השמיטה, ונבאר מעט את גודל מצוות השמיטה. בפרשת בהר התורה דורשת מכל יהודי העוסק כל השנה בשדהו, להתעלות לדרגות עליונות של בטחון בה', ע"י שמירת שמיטה כהלכתה.

מצות שמיטה אינה מצוה של מעשה פרטי, ככל המצות, אלא זה מצוה של ירידה לשורש קיום האומה, לשורש תפקיד עם ישראל, לשורש הדרישה שיש מכל יהודי, שזה כח הנורא שיש לכל יהודי, שמיטה זה יחוד עם ישראל בעולם, זה ההבנה של הקשר האלוקי לאדם מישראל, עצם הדרישה מיהודי על שמירת שמיטה, זה להבין גובה נשמתו של היהודי, זה הבנה של אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו, ורוממתנו מכל הלשונות, זה הבנה מהו ומיהו יהודי, זה מצוה שלא יכול להיות כלל בעולם, רק לעם הנבחר. רק מי שיצא ממצרים בניסים גלויים, רק מי שראה את מעמד הר סיני, רק מי שידוע מה זה 'עזה כמות אהבה' שאוהב הקב"ה את עם ישראל וישראל את הקב"ה, יכול לקיים מצווה כזו, זה סוד יחוד ה' ואומתו. כל יהודי צריך להיות מלאך, א"א בלי זה, רק מלאכיו גיבורי כח, יכולים לקיים שמיטה כהלכתה.

וידבר ה' בהר סיני לאמור, והקשה רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ובאמת נראה הדבר, רק בהר סיני, בכח של הר סיני, באור האמונה של הר סיני, אפשר לצוות על מצוה כזו, התורה אומרת לאדם במצווה זו לחיות על פי הנס. [ראה בעליה לרגל לירושלים שמשאירים לבד את כל הבית, ואין חוששים שיבוא אז אויב לביתם, כמש"כ בשמות (ל"ד כ"ד), ולא יחמוד איש את ארצו בהעלותך לראותם ע"ש, ובשילוח עבדים נאמר (דברים ט"ו י"ח), וברכך ה' כל אשר תעשה, וכן בשמיטת כספים מבטיחה התורה (ט"ו י') כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשיך ובכל משלוח ידך. אך בשמיטה לא רק שסומכים על הנס, אלא כל המצוה כולה מבוססת על הנס]. התורה נותנת לנו כאן הדרכה והבנה אמיתית למהות האדם, הדרכה להשקפה והסתכלות על כל החיים, מצות שמיטה מלמדת אותנו את יסודות האמונה והדת.

הבנה עילאה על גדלות אדם מישראל

המתבונן בפרשת שביעית רואה את סוג האדם וסוג החיים שהתורה דורשת מכל אחד ואחד, איך התורה רוצה שינהג האדם, איך התורה רוצה שיחיה האדם בכל דרכיו, איך יראה יהודי. מצות שביעית לא ניתנה ליחידים בעלי אמונה ומדריגה, אלא זו הוראה לכל עם ישראל לכ"א ואחד, גם האדם שעובד במלאכתו כל השנה, דורשת ממנו התורה מדריגה גבוהה יותר של צדיקים גמורים,

א. הערת עורך: נערך מתוך שיחה שנאמרה בעיר באלעד.

איך הוא צריך לנהוג בחייו, [וכ"ש אדם המשרת בבית ה', כהנים לויים, נביאים בני הנביאים וכו'] העומדים בבית ה', התורה דורשת מכל אחד שיהיה בכלל אדם שהוא המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ולא רק מיחידים, דורשת כך התורה, אלא אומה שלימה נתבעת בכל דור ודור לשמור מצות שביעית, שזה מצוה הראויה להינתן לגדולי עולם, למלאכיו גיבורי כח וכו', כמש"כ במדרש תהלים ק"ג מר"י נפחא תהילים ק"ג ברכו ד' מלאכיו גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ר"י נפחא אומר אלו שומרי שביעית, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחד לחודש אחד, שמא לכל ימות השנה, וזה רואה שדהו שוממה כרמו שומם ושותק, יש לך גיבור חיל גדול מזה, ושומרי שביעית כהלכתה הם בכלל גבורי חיל, וראה כן בתנחומא פ"א.

וכל עם ישראל נתבעים להיות גיבורי כוח כמלאכים, לעמוד בדרגת אמונה ובטחון גדול זה, ואם אינם עושים כן, אי"ז כמו כל מ"ע שלא עשה האדם, אלא אם לא עשו כן הרי הם נענשים בגלות מאר"י, שהוא עונש קשה ביותר, המזעזע כל מציאותנו בארץ ישראל. ארץ אשר עיני ה' אלוך בה מראשית השנה עד אחרית שנה. התביעה מכל אחד לחיות חיים נעלים ועליונים של בטחון אמיתי בהקב"ה, ולהשליך יהבו על הקב"ה בפועל, מעלות ומדרגות שאנו קוראים בספרים על צדיקים ויחידים הדורות, דורשת התורה מכל אחד ואחד מישראל.

עונש גלות על אי שמירת השמיטה זה היחוד של העם הנבחר, לתתך עליון על כל העמים, מה שאנו מדמים איך נראה צדיק גדול, זה מה שהקב"ה דורש בשביעית מהאיש הכי פשוט העובד בשדהו, כל יהודי ויהודי צריך להיות במדריגת הצדיקים. וכמש"כ בפרשת קדושים, דהקב"ה דורש מכל אחד ואחד דרגת קדושים תהיו, שהוא דרגה גבוהה מאד, ע"ש. שדורשים מכל אחד מישראל את המדרגות העליונות ביותר, וכן התורה דורשת מכל אדם ואהבת לרעך כמוך, כמו שהבאנו שם, וכתב הרמב"ן שאחרי השלוש מצות האלו שביארנו, קדושה, ואהבת לרעך כמוך, ושמיטה, א"א להשאיר אותו אדם לאחר קיום המצות האלו זה להיות אדם אחר, א"א להיות האדם שאנו רגילים אליו, א"א לחיות במושגים הפשוטים שלנו, אלא כל אחד צריך להיות כמלאך אלוך, ובכל אדם קיים גדלות נוראה זו, עכ"פ זה צריך להיות השאיפה להגיע לכך, לפחות אחת לשבע שנים. וראה מש"כ במסילת ישרים (כו) שענין הקדושה כפול הוא, דהיינו תחילת עבודתו וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מתנה, דהיינו מה שהאדם מקדש את עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו משמים, ע"ש. ונראה דה"ה בענין השמיטה שהאדם צריך להתחיל בכוחו ומסייעים בידו מהשמים.

ובזה מובן מה שאמרו חז"ל אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו', זה לא מליצה בעלמא זה היה מציאות, מציאות קשה מצד אחד, מציאות של הבנה מה היא המדריגה הגדולה והגבורה של כלל ישראל בכל הדורות, ובזה נבין מעט איך כלל ישראל עמד במשך אלפי שנה מול כל הגזירות הקשות שעברו על העם היהודי, שהיא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

שביתת הארץ

הקב"ה מצווה את האדם לשבות ממלאכתו מלאכת האדמה, להשבית את הארץ בסוף כל שש שנים, והשביעית תשמטנה ונטשתה, ושביתה הארץ שבת לה', שבת שבתון יהיה לארץ, לא רק שהאדם ישובת אלא שגם הארץ תשובת, כאילו יש לאר"י איזה מציאות וחיות לעצמה, וכמש"כ האברבנאל בפירוש נחלת אבות (אבות פ"ה משנה ט'), שאר"י יש לה בעצמה סגולה נפלאה ויחס גדול לקבל ניצוץ, ואם לא יעשה כן, אי"ז כמו כל מ"ע שלא עשה האדם, אלא אם לא עשו הרי נגזר גזירת גלות על האומה. וראה מש"כ ע"ז האלשיך.

ושלושה דברים נצטוונו בשביעית, א) שביתת הקרקע, לא לעבוד בקרקע, [שכולל לא לזרוע, לא לקצור, לא לחרוש]. וכן באילני סרק, וכל גזירות חכמים. ב) קדושת פירות שביעית, שיש בזה

ארבעה חיובים, 1) להשמיט ולהפקיר את הפירות שתוציא הארץ לבד, ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חיית השדה, שידע האדם, שהוא שוה בבעלות על הפירות, כמו האביונים, וכמו חיית השדה, אין לך כלום יותר מהם, ויד הכל שוים בזה. 2) שלא לעשות סחורה בפירות שביעית, ודרשו חז"ל לאוכלה ולא לסחורה. 3) שלא להפסיד פירות שביעית, ודרשו לאכלה ולא להפסד. 4) שלא לאכול מפירות שביעית רק כל זמן שהם מצויים גם בשדה, אבל כשכלה המין מהשדה, חייבין לבער מה שנמצא בבית מאותו המין, כמש"כ, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכלה, ודרשו חז"ל כל זמן שחיה אוכלת מן השדה בהמה אוכלת בבית, כלה לחיה בשדה כלה לבהמתך שבבית, וזהו חיוב ביעור פירות שביעית. ג) מצות שמיטת כספים, לבטל כל החובות שחייבים לאדם. וכן יש איסור ספיחין מדרבנן דהיינו ירקות שגדלו מאליהם בשנת השביעית, שהוא יזרע בשביעית ויאמר שזה ממקודם. והרבה גזרות דרבנן יש, שלא ייראה שאינו שומר שביעית, כמו שיפורט להלן. ולכן חייבים ללמוד כל דיני שביעית ויקבל כ"א על עצמו, שקיים מצוות שביעית כשיזדמן לו.

לדעת שהכל של הקב"ה

איתא בסנהדרין דף ל"ט א', אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא, וכתב רש"י ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו. הדברים כפשוטם מבהילים כל רעיון, אדם עובד שנים מטפח שדהו ועסקו, מטפח את מפעלו, הוא עשיר ומפרנס את בני ביתו בכבוד, יום אחר אומר לו הקב"ה אתה תרגיש ברכושך אורח כמו כל אחד, כמו העני, כמו חית השדה, אינך בעלים על שדך, אין לך כלום.

בזכות שמירת השמיטה מקבלים את ארץ ישראל

וראה בשפת אמת תרמ"ח שכתב, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה', כי השי"ת נתן לנו ארץ ישראל להודיע כי לה' הארץ וכו', וזה מצות שמיטה שנותן לבני הארץ מחדש, ובכל שמיטה נתחדש המתנה, כענין שכתב בפי' תולדות, ויתן לך האלוקים יתן ויחזור ויתן, וז"ש אשר אני נותן לשון הוה וכו', שיש נתינה כל הזמן. כעין שכתב באור"ח בראשית על הפסוק ויכולו, שכל שבת נותן חיות חדשה לבריאה, וכשם שנאמר בשבת בראשית כן בשמיטה. וראה כן בשם משמואל שנת תרע"ד.

שמיטה היא דוגמא לעולם

ועיין בחינוך מצוה פ"ד מש"כ בביאור הענין, שזה להשריש ענין חידוש העולם וביום השביעי שבת, ע"ש. וראה באלשיך תחילת הפרשה, שזה מורה על חידוש העולם כמו שבת, ששת ימים עשה ה' את השמים והארץ וביום השביעי שבת וגו'. אך איזה דרישה נוראית זה מהאדם, איזה כוח אדיר צריך לזה, איזה כח אמונה ובטחון צריך לזה, כמה צריך לעבוד ולהתדבק בה' ובתורתו כל השש שנים, כמה צריך האדם לתקן את עצמו, כדי שיוכלו לקבל אח"כ את המצוה הזו בשנה השביעית, והאדם מרגיש כל השנים עוד מעט מגיע שביעית, ואז כולם שווים ברכושו, והאדם מרגיש עצמו ע"י זה ארעי ברכושו - ארעי בעולם. וכמו שכתוב אצל יעקב אבינו 'ויקרא למקום'.

ר"י אייבשיץ בספר אורים ותומים הלכות הלואה סימן ס"ז סעיף א' כתב, והתמיד הענין במכוון בשנת שש לשמיטה, לא הקדים ולא האחריר כלל עד שיכירו וידעו כל, כי לא במקרה ולא מפאת מערכת כוכבי השמים וכו', וידעו כל העם כי ה' בקרבך לברך את עמו ולקדשם במצותיו וכו' ע"ש, והינו דשמיטה אינה רק לבנות את המאמין בעם ישראל, את בעל הבטחון שידוע כי האדם הוא ארעי בעולם והכל הוא מידו, ואינו תלוי בטבע העולם והגוים, וכל הוצאת הפירות כל השנה היא ג"כ בכלל נס, אלא זה בא ללמד לכל העולם כולו, שיש אלוקים בארץ, ויוכל כל איש בכל העולם

ללמד לבניו, שבשנה השישית גדלים הפירות באר"י לשלוש שנים, שיש נס גלוי, וזה יעורר את כל העולם לעבוד את ה' ויבואו כל לעבודו ולהכנס בברית ה', זה עומק יסוד מצות שביעית, אין הכונה והזכות רק למקיים המצוה, אלא שהוא יהיה הדוגמא לעולם של אמונה, של ניסים גלויים, הוא יהיה הכלי ללמד אמונה בהקב"ה ובתורתו לכל העולם, והייתם לי סגולה מכל העמים.

וכי תאמרו מה נאכל

והתורה מביאה שאלת האדם בשביעית, וכי תאמר מה נאכל וכו', (כ"ה, כ'), האדם אומר אני חושש אם אני יחלוק עם אחרים בשדה שלי, אבל מה נאכל, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו, אני חושש גם לפרנסת עצמי, וכ"ש שאני צריך לתת לאחרים מה שיש בשדה, וחושש מה יהיה, ואומרת התורה, וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית, ועשת את התבואה לשלוש שנים וכו'. ומבואר דעצם השאלה היא תביעה נוראית על השואל שאינו סומך על ה', שיתן לו לאכול לשובע, הקב"ה מצוה אותו לשמור שביעית והוא חושש שלא יהיה לו אח"כ מה לאכול?! וזה מראה שהשואל לא הבין כלל את עומק ענין השמיטה, ואינו עומד בדרגה הנדרשת מיהודי, כשאדם שואל מה מה נאכל, ואינו מבין בעצמו שאם הקב"ה נותן לך מצוה כזו הוא ידאג לאדם, ואין לו מה לדאוג, אלא יש לו לסמוך על ה'.

ובנועם אלימלך כותב שלא מצאנו שהתורה מביאה קושיות של אנשים על מצות התורה, והיה צריך לכתוב מיד וציויתי את ברכתי, [קודם שאלת 'וכי תאמר מה נאכל', כמו שכתוב בעליה לביהמ"ק בשלוש רגלים ולא יחמוד איש את ארצו ועוד], וממילא לא יקשה לאדם מה נאכל, ולמה מזכיר הדבר בדרך שאלה, ומתרחץ שם דכשהאדם שואל מה נאכל זה ירדה בדרגה, שבאמת צריך לסמוך על הקב"ה בלי לשאול כלל, אך אם תשאלו [ואפילו אם תשאלו], אז אני יצוה את הברכה, ובלי זה יהיה שפע מעצמו, קיום המצוה תביא שפע רב.

מקבלים שכר רוחני וגשמי כמו בהר סיני

העיקר להבין לבד שהכל מה', כמש"כ לעיל, והמבין את האמת אין לו מה לשאול מה נאכל, וכי יש אב או אם שמפקירים בנם שלא יתנו להם לאכול, והוא ישאר בלי כלום, וכמו שאומרים לילד שיתן את הממתקים שלו לילד אחר, וקשה לו לקבל למה הוא צריך לתת לאחר את שלו, אבל אם אומרים לו שיתנו לו בגלל זה מתנה אחרת, אז זה מיקל לילד לתת את שלו לאחרים, וכן לאדם שמקבל הבטחה של הקב"ה זה עוזר לאדם שיוכל להתמודד עם הנסיון, ולכן מבטיח לו הקב"ה שיתנהג עמו בהנהגה אחרת לגמרי, שיהיה לו טוב מזה, כמו בהר סיני, שהיה הנהגה ניסית לכל האומה. והקב"ה יתן לנו גם רוחניות במדריגה כזו, שנוכל לעמוד בנסיון הזה, ויתן לנו גם גשמיות שלא נפסיד ונוכל לעמוד בנסיון הזה, הקב"ה נותן לנו נסיון גדול של הפקרת כל השדות וכו' בשמיטה, שהיא כמעט לא טבעית, אבל הוא נותן לנו את הכוח והזכות לעמוד בנסיון הגדול הזה, וכמו בהר סיני שנתן להם הקב"ה לעם ישראל יותר מהכוחות הטבעיים והמדריגות שלהם, ונתן להם את כל הטובות הגשמיות, מן, עננים ומים, ולצד זה את ההטבות הרוחניות, וכן בשמיטה יתן להם הנהגה גשמית שיוכלו לעמוד בנסיון, וגם הנהגה רוחנית שיוכלו לעמוד בנסיון.

אפשר עוד דמי שלא שואל מה נאכל והולך בביטחון, מקבל מהקב"ה שפע אלוקי בלתי מוגבל, בכל מיני דרכים פלאיים הן בשנת השמיטה וכו', אבל מי ששואל מה נאכל, שזה כעין חוצפא כלפי שמיא, שודאי כשהקב"ה אומר לכל האומה לשבות, הוא בודאי ידאג לפרנסתם, ולא יפקירם למות ח"ו, [וזה היה חטא בדור המדבר, שלא סמכו על ה' שיתן להם כל צרכם]. ואין מה לשאול, אבל מי ששואל, אינו מקבל שפע בלתי מוגבל מהשמים, אלא רק מקבל בשנה השישית כתוספת על העבודה שלו, שיגע ועמל עליה, וגם צריך לטרוח לאסוף את ריבוי הפירות ולשמור עליהם, הוא יעבוד

ויהיה לו נס, שהוא עדיין לא בדרגה הראויה לחיות באמונה, בלי שיש לו כבר את התבואה מוכנה בצד. אבל מי שאינו שואל את הקב"ה והוא סומך עליו, הוא הדוגמא לקבל כל הזמן בלי שהאדם יטרח כלל. והרבה דרכים למקום. וראה בספורנו פסוק י"ט, שיהיו הפירות רבי הזמן, כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן, כמו שאמרו חז"ל אוכל קימעה ומתברך במעיו. וא"צ לטרוח כלל יותר. וראה מש"כ המלבי"ם שמי שאינו שואל הכל יהיה בגדר נס ע"ש, [אצל רשב"י על עצם העבודה היתה כבר טענה של עוזבים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה].

הדרישה של הקב"ה היא מכל אדם בכל דרגה שהוא נמצא, גם מהאדם הפשוט ביותר התורה דורשת שיעשה היפך הטבע, שיהיה כמלאך אלוקים לפחות שנה אחת משבע שנים, כי הקב"ה אינו מוותר על אף אחד. [וממילא גם השש שנים שיעבוד יהיו בדרגה עליונה], ואז הוא יהיה דבוק להקב"ה כל השנים, וזה לא תביעה רק לגדולי האומה, והיינו שכח זה טבוע בכל אדם, ורק צריך לגלות את הכח הפנימי האלוקי שבתוכו ועכ"פ צריך לשאוף לזה כל הזמן, ורואים מזה גודל הערך והחשיבות של כל אדם מישראל אצל הקב"ה, שמאמין בכוחו של כל אחד לעמוד בנסיון הגדול, ולהתרומם מהטבע כמלאכי מרום, לדבוק בה', ולהיות מגיבורי כח עושי דברו, וכמש"כ בפרשת קדושים, שהתביעה שהקב"ה דורש שמהודי להגיע לדרגת קדושים תהיו, יכול כמוני וכו', ולדרגת ואהבת לרעך כמוך, זה מראה על גודל כוחו של האדם מישראל שנתן לו הקב"ה, ועל גודל האמונה של הקב"ה באדם, וגודל המתנה שנתן לאדם שיכול להגיע לדרגה של גיבורי כח עושי דברו.

העונש הנורא של אבדן אר"י

ואם לא יקיים את המצוה הגדולה הזו, עונשו הוא אבדן ארץ ישראל והליכה לגלות, מצוה זו היא תנאי בנתינת אר"י לעם ישראל, רק בזכות זה יכולים לחיות באר"י, כי הקב"ה דורש מכל אחד מישראל להיות במדרגה עליונה של ביטול לה', ולשמוע בקול דברו כמו שדורש מבני ישראל, קדושים תהיו ואהבת לרעך כמוך, וכמו שהוא דורש לשמור את השבת להכריז על ששת ימים עשה את השמים והארץ ובשביעי שבת, כן הוא דורש מכל אחד להודיע על חידוש העולם, שהכל בידי הקב"ה, וכן להתעלות באמונה ובטחון במעשיו הקב"ה, זה הדרגה שכל אחד מישראל צריך להגיע, ובלי זה חסר לו במהות קבלת המצות, הוא לא הגיע למדרגה של והייתם לי סגולה מכל העמים, וראה מש"כ הרמב"ן שכתב, שכל הכופר בה (בשמיטה), אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא ע"ש.

והענין הוא דמצות שמיטה אינה רק ענין של קיום מצוה זו, אלא היא הוראת דרכי החיים והשקפת האדם על התורה ועל כל החיים, על הפרנסה וחיי היום יום, זה בנין אב לכל הדברים, שכל הטבע בבריאה שכל הפרנסה בבריאה, וכל עבודת האדם בארץ, אינו טבע כהבנה הפשוטה של בני אדם, אלא רצון ה' ב"ה התמידי בעולם, שגם הטבע זה הקב"ה, כל מעשה הטבע זה רצון פשוט של ה', ואין האדם קובע בכוחותיו, והטבע מתנהל על פי התורה.

וראה בדעת תורה לרבי ירוחם כאן שכתב, שזה למען ידע האדם כי יש לו בורא מושל עליו, ואל תחשבו שאתם בעלים, אלא אתם רק שכירי יום, כי לה' הארץ, וכן הוא ענין שבת, ע"ש, והיינו שבאמת אין טבע כלל כפשוטו, ודו"ק. וראה עוד ברבי ירוחם תחילת פרשת שמיני על הפסוק שאו את אחיכם, שכל הבריאה היא שמחתו של מקום, וכולם נבראו לכבודו של השם יתברך שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, והאדם הוא אורח מוזמן לשמחה, ואין לנו פה כלום כאן בעולם, והוא אורח הבא לכבד את בעל השמחה, ע"ש.

לנטוש את האדמה לכל השנה, זה הביטוי העליון של ההכרח שהכל פועל בגזירת עליון, ולא לפי כח האדם, [מצוות שמיטה אינו דומה לשאר המצוות, כמו מצות תרו"מ שזה נתינת חלק מעמלו,

שמיטה - יסוד האמונה וחיי הרוח | הגות ומחשבה

בציוריו ה', אבל שמיטה זה שינוי ההבנה של המציאות, תרומה זה לתת מתנה בציור ה', שמיטה זה הכרזה שהכל הוא של הקב"ה והאדם הוא רק המקבל מזה], וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פ"ג הלכה י"ב, ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביתוה עם אחיו וכו', לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, וכו', שבט לוי לא זוכה בכח גופן, אלא סומכין על ה', והקדוש ברוך הוא זוכה להם וכו' ע"ש, וכמש"כ החינוך במצוה ש"ס שמעלן את המעשרות לירושלים כדי שידבקו בתורה ע"ש, [ואולי יגיעו לדרגה של רשב"י של עושי רצונן], ודו"ק.

ובשנת השביעית כולם צריכים לנהוג במדרגה הנעלה הזו, ולא רק בשנה זו אלא כן הוא בכל ששת שנות המעשה, וזה הלימוד שלומדים מהשביעית לכל השנים, כי השביעית היא הנשמה של כל השנים, ושל אר"י, כמו ששבת היא נשמת כל הבריאה, והיא המחיה את הכל, כמש"כ באור"ח פרשת בראשית על הפסוק ויכלו השמים ע"ש, וראה מש"כ לקמן מהשפת אמת, וראה בשם משמואל שנת תרע"ב.

להיות כל אחד כלומדי התורה אחת לשבע שנים

ויש לדעת, דמה שאמרה התורה אמרה להפקיר את השדות בשביעית, ולהתעלות בשנה זו לדרגת גיבורי כח, זה תביעה לכלל האומה שעובדים לפרנסתם, וכמש"כ הספורנו (כ"ה, ד') שבת לה', שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה' באופן מה, והיינו שכל שהם נקראים גיבורי כח וכו', זה עדיין לא הדרגה הגדולה ביותר אלא לדרוש ה' באופן מה, וכ"ש שבט לוי שהם לגיונו של מלך, שהם משרתי ה' שאין להם חלק ונחלה באר"י, הם כל השנים בכלל גיבורי כח, שרואים את כל עניני העוה"ז ופורשים מהם, שמוסרים גופן ונפשם ללימוד תורה, ואינם נמשכים אחר כל העולם הזה, הרי הם גיבורי החיל כל הזמן. והם יותר מהמלאכים שנאמר ברכו ה' מלאכי גיבורי כח, הם חלק אלוקי ממעל, הדבוקים בהקב"ה ובתורה.

וכמש"כ הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה פרק י"ג שאין להם חלק ונחלה בארץ, וע"ש בהלכה י"ב הטעם, מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל וכו', וכתב שם בהלכה י"ג, ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, והיינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' וכו', הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ולוים ע"ש, דאדם רוחני יודע שהוא מקבל לפי מעשיו הרוחניים ולא לפי המעשים הגשמיים, והעולם אינם מבינים את זה.

גדר ברכה של המצוה

והברכה של המצוה הוא מהקב"ה בעצמו, בלי טירחא כלל של האדם, באופן שהיה המזון מתברך במעיו בדרך נס גמור, כמש"כ רש"י על הפסוק (כ"ה י"ט) ואכלתם לשובע, אף בתוך המעיים תהא בו ברכה. וראה בספורנו שפירש, שהיו הפירות רבי המזון, כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן, כאמרם ז"ל אוכל קימצא ומתברך במעיו, ויספיקו פירות השישית גם לשביעית וכו', ופירש שם וכי תאמר ומה נאכל, וכאשר יסופק אצלכם, ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו, ועשתה את התבואה לשלוש שנים באופן שתשבע עין מראות, ותראו שהכמות תספיק. והיינו שבלי השאלה א"צ כלל לטרוח אלא היא מתברכת בדרך נס גמור. וראה מה שפירש הרמב"ם בפסוק כ"א, ואם לא ישאלו יהיו נפטרים לגמרי מבזיעת אפיך תאכל לחם, והיו בכלל אוכלי המן, בלי טירחא של איסוף הרבה תבואה ואיחסון וכו', אלא התבואה הרגילה תהיה מספיק לשלוש השנים.

והידיעה הברורה שהטבע והתורה אינם שני ענינים נפרדים, שהעולם מתנהל על פי הטבע, והאדם צריך לעשות מצות בזה, להביא ביכורים ומעשרות וכל המצוות התלויות בזה, אלאהנהגה על פי התורה היא הנהגה הטבעית של העולם, שמיטה היא המביאה את השפע והטוב בארץ, היפך המבט הפשוט החיצוני, וא"א לקבל את התורה בלי להבין שגם הטבע זה הקב"ה, ואין שני דברים טבע ולעשות גם מצות, ואין האדם מנותק מהטבע שעושה מצוה אלא הופך הכל למצוה, וזהו המציאות והנהגה של העולם בניגוד להשקפת החיים הפשוטים אף של הרבה ממקימי המצוה, אלא שהכל הוא מצוה, ויש להפכו לענין רוחני ומצוה.

שמיטה זה שינוי השקפת האדם

ומי שמבין מה זה שמיטה, הוא בן אדם אחר, שמיטה אי"ז רק קיום מצוה זו, אלא שינוי השקפת והבנת האדם, שכל יהודי הפשוט ביותר צריך ללמוד משביעית, שהקב"ה מנהל ומחדש את העולם לבד, ושביעית לא על עצמה לבד יצא ללמד, אלא על כל החיים באה ללמד, שגם כל ששת השנים שהאדם עובד את אדמתו ומתפרנס, הוא בגלל שזה רצון ה'. [ולר"ש בר יוחאי במסכת ברכות דף ל"ה העבודה היא זה בגלל שהוא בבחינת לא זכה, ע"ש בגמ' ובתוס' ד"ה כאן, שאין עושים רצונו של מקום, ובעושים רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים ע"ש, ואיתא במסכת שבת דף ל"ג ב' שכשרשב"י ובנו יצאו מהמערה חזו אינשי שזורעים וכו', אמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, וכל מקום שנותנים עיניהם מיד נשרף וכו' ע"ש, שאצל רשב"י היה צריך להיות שמיטה כל הזמן, ובזמן שעוסקין בחיי עולם א"צ כלל לעסוק בזריעה וכו' בחיי שעה, אלא שנעשית ע"י אחרים, וע"ז יצא בת קול ואמרה, להחריב עולמי יצאתם וכו', שעדיין לא זכו לשמיטה תמידית].

שביעית זה שהאדם יפסיק להיות עבד לקרקע, עבד לקללה כי בזיעת אפך תאכל לחם, לא לשמוח ולהשתעבד לקללה, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, שהאדם יתעלה מהעבדות והשיעבוד לעבודה וכו', בנוסף לענין של ההבנה שהכל הוא של הקב"ה ואין האדם קובע בזה.

יסוד הנהגת היהודי

התורה כותבת בשביעית את היסוד של הנהגת יהודי, שבלי זה חסר לו באמונה הבסיסית של השקפת התורה, אמנם לא כולם יכולים לבצע את הדרישות הגבוהות של התורה, [בכל פרשות ויקרא, כמו שביארנו בקדושים תהיו, ובואהבת לרעך כמוך ובכל הענינים], אבל כל איש מישאל חייב לדעת את זה, מה המטרה של התורה, מה העיקר ומה הטפל, למה הוא צריך לשאוף, את מה הוא צריך להעריך ולכבד, למה הוא צריך לשאוף עבור בניו לזכות לחיי הנצח, וכמו שאדם צריך להאמין ב"ג עיקרים של התורה, כן צריך האדם להאמין בהבנה הכללית והבסיסית של התורה, ואי"ז רק ענין של קיום מצוה מסוימת, ובלי זה חסר לו באמונת ישראל, ובלי זה חסר לו בעיקר הדת.

וכי תאמרו מה נאכל

וראה מש"כ מהנועם אלימלך שלשאל מה נאכל בשביעית, זה כבר ירידה ממדרגת האמונה האמיתית, כי יסוד האמונה אינה רק בבית המדרש פנימה, אלא כל המעשים בעולם זה בגזירת עירין קדישין, כל הדברים הטבעיים בעולם זה מעשה ה', גם הטבע הוא כולו תורה, ולא רק מצות השמיטה, אלא בא ללמדנו על כל המעשים בכל הענינים הפרטיים והכללים הם מעשה ה', זה השקפה של התורה, וכל יהודי צריך לדבוק בזה, ואף שלא כל אחד יכול לבצע את זה למעשה בחיי היום יום בגלל המצב שלו, אבל זה דרך האמת והדרגה שצריך לשאוף, וזה יסוד השמיטה.

שמיטה - יסוד האמונה וחיי הרוח | הגות ומחשבה

ויסוד שמיטה זו אינה רק לאר"י, ואין זה רק ענין של חקלאות, אלא בכל העולם ובכל הדורות, ובאר"י נתן הקב"ה את הכח לבני ישראל לבצע את השמיטה באמת כראוי, אבל זה בא ללמד על כל השנים, ובכל העולם, ובכל הדורות מהו האמת ורצון השם. ונראה דא"י רק דרישה מהאדם לשמור על שביעית כראוי, אלא זה מתנה שהקב"ה נתן לכל יהודי שיוכל להצליח לשמור שביעית, [שהרבה עשו כרש"י ולא עלתה בידם] שיוכל לעמוד במדריגה הרוחנית, וא"כ זה דרישה מהאדם ומתנה לאדם, שניתנה לכל המקומות ולכל הדורות לזכות להאמין בזה ולבצע את זה.

נס של השביעית

ובשפת אמת תר"ז פירש, אם תאמר שלפעמים ישאלו, שאין כל הדורות ראויין לניסים לכן יאמרו מה נאכל, וע"ז תירץ וציויתי את ברכת, שא"י נס ממש והוא קצת דרך הטבע, (כעין פח השמן של אלישע הנביא, או כפי שאחרים פירשו שמתברך במעיהם), ובלי זה יהיה בדרך נס ממש. וכתב שם, אך באמת צריכים בנ"י לידע כי הניסים והטבעיים הכל אחד, אין טבע. ואז כשזו האמונה מתברר לבנ"י, אין עסק להיות ניוון ע"פ נס וכו', ובאמת הדורות שעשה להם הקב"ה ניסים היה קבוע בהם האמונה, והיה שוה אצלם הטבע והניסים, לכן נהג הש"י עמהם בניסים, וראה בשם משמואל שנת תרפ"א שהביא מאביו האבנ"ז שאם לא יאמרו מה נאכל אלא יאמינו בה', אז יבוא הברכה מהש"ת בכבודו ובעצמו, וא"צ לצוות את הברכה ע"ש.

ע"י שמיטה כראוי תבוא הגאולה

ולכן אמרו בסנהדרין דף צ"ז א' בן דוד בא במוצאי שביעית, משום שרק אחר שעברו בנ"י מהפך נפשי כזה, יכול לבוא משיח, אין הכונה רק בתאריך של מוצאי שביעית, אלא בההבנה והמציאות החדשה של כלל ישראל, בשינוי באמונה ובבטחון לדרגה אחרת, זהו ההכנה הנדרשת לביאת המשיח.

אמנם מי שאינו שואל מה נאכל, וסומך שאם הקב"ה אומר לשבות אז פשוט שהוא ידאג שהכל יהיה כראוי, ואז זוכה לדרגה עליונה של ראית ניסים גלויים, כי הוא השליח של הקב"ה להפצת האמונה, ולהראות גודל ניסיו של הקב"ה שהכל בא ממנו, וע"י זה יטו כולם שכם אחד לעבוד, בשמחה וטוב לבב. וביד האדם להפוך את מצות השמיטה למצוה של ראייה ברורה של האמונה, ולא למצוה רגילה. אבל כששואל מה נאכל, דהיינו שעושה בגלל שהקב"ה ציווה אבל עדיין הוא חושש, ואינו בדרגת הביטחון הראויה, ואינו סומך על ה', אז אינו ממלא תפקידו הגדול של הפצת האמונה להראות יד ה', אלא שזה קיום מצוה לעצמו מתוך חששות ופחדים, וא"י התעלות במדריגות הגדולות שנתן ה' לבני ישראל אוהביו, אז הנס הוא נסתר, הוא לא מעלה למעלה, אלא הנס הוא רק כדי לספק צרכיו שלא ירעב ללחם, ורואה ברכה במאכלו, אך אינו זוכה לראות את אלוקות הנס ולהראות לכל העולם את מלוא כל הארץ כבודו, ואינו זוכה לראות את גודל אהבת ה' לבנ"י וגודל המצוה איך שזה מחייה ומקיים את בני ישראל בארץ ישראל, שהוא התכלית של השביעית.

והיינו דקיום מצות שמיטה הוא ע"י נס, זוהי המצוה היחידה שצריך נס כדי לקיימה, והקב"ה רוצה להראות הנהגתו הגלויה בטבע בארץ ישראל, וראה בשפת אמת שנת תרל"ה, שהיא מצוה שכל המצות תלויין בה, כמו שבת דשקולה נגד כל המצות, וע"י מצוה זו מקיימין כל המצות, ומצוה זו מלמדת לא רק שהקב"ה המציא יש מאין, אלא שנותן בהם כח חדש תמיד, ע"ש.

שמיטה - שבת להשם

"קרבה שנת השבע שנת השמיטה" עומדים אנו בסיום שש השנים הנקראים ימי חול אשר התירה לנו התורה את מלאכת הקרקע בהם ככתוב "שש שנים תזרע שדך" ובפתח שנת השביעית המקודשת שכנגד יום השבת שמקדשא וקיימא.

ישנם זמנים שנקראים ימי דין וחשבון וזהו בכל עת וזמן בו מסתיימת תקופה אחת ומתחילה תקופה שניה. כמו שיש אצל כל אדם זמן שבו הוא נותן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים בכל לילה ולילה בשעה שהאדם ישן ונשמתו עולה למעלה עם כל מחשבותיו דיבוריו ומעשיו של אותו היום, ובבוקר בקומו משנתו מקבל האדם כח וחיות רוחנית חדשה לנשמתו כמ"ש חדשים 'לבקרים רבה אמונתך', ובסוף היום ישנו את ה'יריד' של אותו היום ומה שהצליח להרוויח בעבודת השם של אותו יום הרי זה נשמר לזכותו של האדם ומקיף ושומר על נשמתו של האדם כמ"ש בספרים, ומה שחטא האדם באותו יום אם רב אם מעט צריך לעשות תשובה לפני השינה שעל ידי חשבון הנפש התשובה והחרטה תוכל נפשו להיטהר ולעלות מעלה לשאוב כח רוחני חדש לנשמתו.

וכמו שיש 'יריד' קטן בכל יום, כך יש 'יריד' גדול בכל שנה ושנה, שגם כאן קיים הסדר הנזכר לעיל בכך שכל בר ישראל עם כל מעשיו ועבודתו שעבד במשך כל ימות השנה ניצבים ועומדים ועולים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה בימי ראש השנה ויום הכיפורים ובזמן זה נשמתו של האדם עולה לתת דין וחשבון וכאשר זוכה האדם ויוצא האדם זכאי בדין אזי מתחדשים כוחותיו וכוחות נשמתו וניתן לו כח מחודש על התורה ועל העבודה וקיום המצוות בהאי עלמא.

וכן כאשר מסתלק האדם לבית עולמו כאשר נסתיימו כל ימיו ושנותיו אשר נקצבו לו עולם הזה, עומד האדם לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה עם כל מעשיו ותורתו ועבודתו וכל דרכי הילוכו בעולם הזה קטנים כגדולים, וכאשר זוכה האדם ויוצא זכאי בדינו עולה נשמתו של האדם אל מקומה וכל תורתו ומעשיו הטובים הם שמזכים ומגביהים את הנשמה למקום גבוה יותר מהמקום שבו היתה בטרם בואה לעולם הזה ובטרם זכייתה בתורה ובמצוות שבהם עסק האדם במשך כל חיותו בעולם הזה.

כמו כן במימד הזמן קיים עניין זה, כמו שישנם זמני דין וחשבון וסיום תקופה ופרק בחיים והתחלת פרק חדש ונעלה יותר בנפש של כל יהודי, כאשר בנוסף להתחדשות שישנה בכל רגע ויום מחדש, ישנו התחדשות בכל מחזור של שבוע ימים ביום השבת קודש ובספרי האמת קראו לזה בשם 'עליית העולמות'. וכן בכל ערב ראש השנה מסתלקת החיות של השנה שעברה עם כל מעשי שנעשו בעולם בשנה זו, ובבוקרו של יום ראש השנה על ידי תקיעת שופר והתפילות ממשך הקב"ה כח חדש וחיות רוחנית חדשה וגבוהה יותר שלא הייתה בעולם מאז בריאתו. [כפי שמבאר בעל התניא באגרת הקודש י"ד].

וכן בשנת השמיטה שעליה כתב רבינו החינוך [במצווה ש"ל] שגם היא שייכת לעניין היקף השבע כמו יום השבת וכמו שבעה שבועות של ספירת העומר וכיו"ב. וכתב הרשב"א בתשובה שיש בזה

שמיטה - שבת להשם | הגות ומחשבה

סוד גדול והסביר כוונתו רבינו הצמח צדק [בספרו דרך מצוותיך מצוות השביעית] על פי מה שגילה רבינו האריז"ל שבשנת השביעית עולים העולמות למקורם, כי כן קבע ה' שששת השנים יהיו ירידה למטה והשנה השביעית תהיה עליה למעלה, והוטב קצב היקף השנים וסדר וזה מאוד בעיני ה' יתברך כיון שעל ידי עליה זו מקבלים השנים אור וחיות ממקור חיי החיים ב"ה להשפיע אח"כ למטה בימי הירידה, וכך חוזרים חלילה עד שלעתיד לבוא יהיה מנוחה לחיי העולמים.

השנה הבאה לקראתנו לחיים טובים ולשלום קרויה גם בשם שנת השביעית וגם שנת השמיטה. שנת השבע על שם המחזוריות של שבע שנים ושנת השמיטה על שם המצווה המיוחדת בה שהיא להשמיט את שדותינו ואדמתנו ויבולה.

מפורסמת השאלה, על סדר הכתוב (בהר כה, ב ג) "ושבתה הארץ שבת לה". שש שנים תזרע שדך וגו' ושראוי להקדים 'שש שנים תזרע שדך' ואח"כ 'ושבתה הארץ בשנה השביעית שבת לה'. וישובים וביאורים רבים נאמרו בביאור לשון הכתוב. וכתב רבינו החתם סופר על פי דברי הרמב"ן ששבת בראשית מרמז על העבר, כמ"ש "כי ששת ימים עשה ה' וגו'", ושבת של שמיטה מרמז לסוף ימי העולם - אחד חרוב - שאז צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה מקבלים שכר מעשיהם.

נמצא לפי זה ששבת בראשית מתייחסת לה' לומר שהוא יתברך חידש את העולם והוא קדמון, וזהו 'שבת לה'. אך שנת השמיטה מתייחסת גם כלפי בני האדם שאז הם יקבלו את שכרם על מה שטרחו בששת השנים וכן לעתיד לבוא הוא זמן קבלת השכר ואכילת הפירות של כל מעשיו הטובים של האדם בעולם הזה אך כבר אינו זמן קיום המצוות.

וכתב הרמב"ן בשם המדרש שהנהוג בעולם אצל בעלי השדות לזרוע שנה ולבור שנה, כיוון שהארץ לא יכולה לסבול עבודה כמה שנים רצופים. אבל אצל ישראל השומרים את תורת השם ומקיימים את מצות שמיטת שבת קודש כהלכתה אינם צריכים לבור את השדה פעם בשנתיים אלא זורעים את השדות כרצונם וחפצם שש שנים רק ישבתו בשנה השביעית.

מבאר החת"ס על פי דברי הרמב"ן את הפסוק 'ושבתה הארץ' היינו שאנשי הארץ ישבתו שבת לה' שהיא שבת בראשית שבאה מדי שבוע אחר ששת ימי המעשה, ועל ידי שמירת השבת כראוי וכהלכה יבוא שפע רב במעשיהם עד שיוכלו לזרוע השדות שש שנים רצופות ומ"מ 'ואספת את תבואתה' כי לא תכחיש הארץ ע"י זריעות הרבה זה אחר זה. ואז 'בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שבה הוא מדבר על שבת הארץ ועוד מוסיף לכתוב 'שבת לה' שבה רומז הכתוב ששבת הארץ זו היא השבת שמיוחסת לה' דהיינו על זמן דלעתיד לבוא שבו יושבים צדיקים ונהנים מזיו השכינה, וזהו גם מה שמרמז הכתוב ומוסיף 'שדך לא תזרע' שאז אינו זמן זריעת ופועלת המצוות אלא זמן אכילת הפירות דהיינו קבלת השכר. עכ"ד של רבינו החתם סופר.

למדנו מהחת"ס הנ"ל ששנת השבע בדומה לשבת ובדומה לזמן דלעתיד לבוא היא השנה בה עולה האדם ומעשיו לתת דין וחשבון לפני הקדוש ברוך ובה מתעלים העולמות למעלה על מנת לקבל שפע וחיות חדשה ולהורידה לכל ששת השנים הבאים אחריה לטובה ולברכה. ולאחר שהבנו מהחשיבות של שנה זו גם אנחנו נדע להתכונן ולקבל כראוי את השנה הזו, וכמו החשבון נפש והיודי שעושה האדם בכל יום קודם שהולך לישון וכמו החשבון נפש היודי והסליחות שנהגו ישראל לעשות קודם ראש השנה כך גם אנו נעשה חשבון נפש על כללות שש השנים שעברו עלינו כיצד עברו איזה מידות טובות רכשנו וכמה נשאר עלינו עוד להתרומם ולהשיג ולעלות בקודש.

נסיים בברכה לקיום היעוד "ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל-לבבך ובכל-נפשך, ושב ה' א-להיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' א-להיך שמה". ו כמו שכתב הרמב"ם (תשובה ז, ה) 'כל הנביאים כולם ציוו על התשובה ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הם נגאלין'.

יהי רצון שנזכה להתעוררות רחמים עליונים ולרוח תשובה ולגאולה אמיתית ושלימה בקרוב ממש 'כי עת לחננה כי בא מועד' ולבניין הבית השלישי 'אתר די ביה יחדון רוחין ונפשינ' בביאת משיח צדקנו ונזכה כל ישראל יחד לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו וליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, ונקיים כל המצוות בשלימותן וכתיקונן ומצוות השמיטה מדאורייתא, בקרוב ממש. אמן.

סוד השמיטה

והנה ככאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה, כבר רמז לנו ר"א שכתב, וטעם שבת לה' כיום השבת, וסוד ימות עולם רמזו במקום הזה. וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך, ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששנינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים:

והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם. ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח), שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד). והחזיר הענין פעמים רבות, כל ימי השמה תשבות (שם שם לה), ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה (שם שם מג), וכן שנינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עיבוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא...

ושמא לזה רמזו רבותינו (ר"ה כא ב) באמרם, חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד, כי כל שמיטה שער בית אחד, והנה הודיעוהו כל ההויה מתחילה ועד סוף חוץ מן היובל קדש:

רמב"ן (ויקרא פרק כה)

הראשון לציון ורבה הראשי
של ירושלים עיה"ק תובב"א

ביאורים וחידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם*

טיפול באילן בשביעית ע"י לחש וסגולה

א. מקור הדין ומו"מ בדעת הירושלמי. ב. צידה ע"י סגולה בדעת המ"ב, חלופת דברים בין בעל ה'קהילות יעקב' זצ"ל לבנו בעל ה'דרך אמונה' שליט"א, והערות על דבריהם. ג. סגולה לעשיית פירות ולא רק לאוקמי. ד. מחלק בין שבת לשביעית האם משתנה המציאות ממה שהייתה. ה. מו"מ לגבי מחשבת אפייה למן במדבר בשבת. ו. תפילה בשביעית שירדו גשמים בשביל האילן. ז. פעולות לאוקמי פירא.

פרק א הלכה ז - 'סוקרין את האילן בסקרא וטוענים אותו באבנים'

מקור הדברים - כתב מהר"י קורקוס ז"ל: תוספתא (פ"א ה"י) סוקרין את האילן בסקרא, וטוענים אותו באבנים, ואין חוששין לא משום שביעית, ולא משום דרכי האמורי. ע"כ. ובשבת (ס"ז ע"א) אמרו ע"ז, בשלמא טוענו באבנים כדי דליכחוש חיליה. פירוש, שלפעמים משיר פירותיו לרוב שומנו, וע"כ טוענים אותו באבנים להתיש כוחו מעט, ולא ישיר פירותיו. אלא סוקרו למה, ומשני כדי שידעו שמשיר פירותיו, ויבקשו עליו רחמים. ע"כ לשון מהר"י קורקוס. וכן כתב הרדב"ז ז"ל שם בקצרה.

צבע הסיקרא - ובדרך אמונה (ס"ק ס"ב) כתב דסוקרין בסקרא, שצובעים אותו בצבע אדום (עפ"י מ"ש בשבת ס"ז ע"א). ואולם בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל (שבת פ"ב משנה ד') פי' סיקרא "אלמגרה" בלשון ערבי. וזכורני שצבע אלמגרה הוא צהוב כמו חרדל והיו צובעים בו את קירות הבית, והכרנוהו היטב, וכך קראו לו גם אצלנו "אלמגרא", בגימ"ל רפויה. ואפשר דאין נ"מ בגוון, אלא הצבע המקובל באותם מקומות, שעושין לעורר רחמים על האילן. (וכמומני שהשתמשו בו משפחות שלא היה באפשרותם לקנות צבע יקר, שהמגידה היה בזול, ואולי משו"כ כשצבעו בו את האילן זה היה מעורר רחמים, שיבקשו עליו רחמים).

סגולה בשביל שיתן פירות - עוד כתב בדרך אמונה שם, וכיון שאין עושין כן אלא כדי שלא ישיר פירותיו, הו"ל אוקמי אילנא ומותר (ירושלמי פ"ד בשביעית ה"ד). וכתב עוד בשם החזו"א שביעית (סי' י"ט סק"כ), ודוקא שלא ישיר פירותיו, דהוי הצלת הפסד, אבל לעשות סגולה שיעשה פירות, כגון לתלות

א. מתוך ספרו של מוריננו הנמצא בשלבי עריכה לקראת הוצאתו לאור במהדורה חדשה. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

עליו שטר לסגולה אסור. עכ"ל הדרך אמונה. וי"ל דגם סגולה שיתן פירותיו נמי שרי, ולא אסרו בירושלמי אלא סגולה שיש בה מעשה כמו השטר הנז', אבל סגולה שאין בה מעשה, כגון ללחוש עליו הוי כאמירת תפילה וברכה ומותר. ומה שאמרו בירושלמי דסגולה שיתן פרי אסור, היינו דוקא הסגולה ההיא יש בה מעשה. וכמבואר להלן. זה הנראה לענ"ד.

הרחבת הנידון גבי סגולה ומו"מ בזה:

חילוק בין הצלת האילן לעשיית פירות - והנה מקור הדין הוא מדברי הירושלמי שם, אין תולין תוכין בתאנה, כיצד מייתי יחור מתאנה וכותב שטר (כן גורס הגר"א ז"ל שם), ותולה בה ואומר הדא עבדת ואת לית את עבדת, ופריך ולא כן תני אילן שהוא משיר פירותיו סוקרין אותו, ומשני תמן דלא יתיר פירותיו, והכא דיעביד לכתחילה. והביאו בביאור ההלכה (שם, בדרך אמונה). ומזה עולה דאסור לעשות סגולה לאילן שיעשה פירות.

חילוק בין שביעית לצידה - והעיר ע"ז הדרך אמונה מסנהדרין (ק"א ע"א), שאמרו לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ואין בכך משום צידה, ובמשנה ברורה (סימן שכ"ח ס"ק קמ"ג) כתב אע"ג דע"י לחש זה אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתופסו, מ"מ אין זו צידה טבעית, ויל"ע מ"ש גבי שביעית שאסרו פעולה שאינה טבעית. וכתב שראה לאביו הגה"ק זללה"ה בקהלות יעקב לב"ק (סימן מ"ה) שכתב דשאני שבת דפטור כלאחר יד, וזה לא עדיף מכלאחר יד. והעיר הגאון שליט"א דכלאחר יד עכ"פ אסור מדרבנן, וכאן התירו לכתחילה, ועל כרחך שאין זו מלאכה כלל. ועוד שאם הדרך לעשות כן, אינו נחשב כלאחר יד.

ותירץ הרב שליט"א שם, דשאני שבת שעיקר הקפידה שהקפידה תורה הוא שינוח ממלאכה, ולחישת אינה מלאכה, אבל בשביעית שהתורה רוצה שהארץ תשבות, וכמ"ש בע"ז (ט"ו ע"ב), ודעת כמה ראשונים שגם ע"י גוי יש בה חיוב דאורייתא (עין לעיל ה"א סק"א). ואפילו להחולקים, עכ"פ האיסור הוא שהארץ לא תיעבד, ולכן אסרו גם ע"י סגולה דסוף סוף הארץ נעבדה על ידו. והוסיף, ע"ל דהחילוק הוא דבשבת מיידי בלחישת בלא מעשה, וכאן בשביעית מיידי במעשה, ובכה"ג גם בשבת אסור. תדע דסוקרין בסקרא, שיבקשו רחמים על העץ, דאטו אסור להתפלל בשביעית על האילנות שיתנו פִּרְיָם, (וכתב משם בנו שהעיר ג"כ ממ"ש בתענית י"ט ע"ב, דמתריעין בשביעית על הגשמים מפני פירות האילן). וע"כ שכל שאינו עושה מעשה כמו שכותב שטר ותולה בה, אין בו איסור, וה"ה דמותר ללחוש על עץ שיעשה פירות בשביעית, אבל לתלות שטר אסור, שיש בזה מעשה.

וכתב בשם מושב (אולי צ"ל דעת) זקנים מבעלי התוספות בפרשת בהעלותך, שהקשה מהפסוק, את אשר תאפו אפו, למה צריך לאפות, הרי יכול לחשוב שרוצה טעם אפוי, והמן מתהפך לכל טעם שרצו, ותירצו דבשבת אסור לחשוב שיתהפך טעמו, דהו"ל כמתקן. והוסיף וכתב בביאור ההלכה שם, שיש לעיין איזה מתקן זה, הרי אין זה טבעי. ואולי כיון שהאכילה גורמת שיתהפך טעמו, שכתב שם, שכנראה שהמחשבה מועילה רק אם חשבה בשעת האכילה, ועל כן הוי כעושה מעשה, ולא דמי ללחישת הנ"ל.

עוד הביא מ"ש בעירובין (מ"ג ע"א) בבעיא דאם יש תחומין למעלה מעשרה, ומביא ראייה מהני שב שמעתתא דאיתאמרן בצפרא דשבתא קמיה דר"ח בסורא, ובפניא דשבתא קמיה דרבה בפומבדיתא, מאן אמרם לאו אליהו אמרינהו, אלמא אין תחומין למעלה מעשרה. ומובא בשם החת"ס שהקשה איך אליהו בא לכל הבריות בשבת, ותירץ דכשבא בתורת מלאך אין קפידא, שאינו חייב במצוות, אבל כשבא לומר הלכה לא בא כמלאך, דלא בשמים היא, ומוכרח להתלבש בגופו שנשאר בעננים, ולבא בתורת בן אדם ואז הוא מצווה במצוות. עו"כ ובזכרוני ששאלתי למרן החזו"א זצ"ל א"כ מה ראיית הגמ' מאליהו שאמר הלכה בצפרא וכו', אפשר שאחר שאמר ההלכה בבוקר בסורא, נהפך

חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם | מאמרים הלכתיים

למלאך והלך לפומבדיתא ושם נהפך שוב לאדם ואמר ההלכות שם, והשיב בבדיחותא, שאם היה בן אדם היה אסור לו לההפך למלאך דהוי נטילת נשמה. ונראה שלא אמר כן אלא לבדיחותא בעלמא, דרחוק לומר שנהפך למלאך מיקרי מעשה, וא"כ אין בזה איסור, שאין זו נטילת נשמה טבעית. ועיין בקה"י שם בשם השל"ה שמה שכתב משה רבינו ע"ה י"ג ס"ת ביום פטירתו, אע"ג שהיה שבת, משום שכתבן ע"י שם המפורש, ומוכח שזה מותר לכתחילה. וע"ש בקה"י שהאריך בזה לענין מזיק ע"י לחש או תפילה אם חייב או לא. עכ"ל הבאור ההלכה.

הערות בדברי בעל ה'דרך אמונה':

מה שהקשה מאלהיו הנביא - והנה בענין אליהו הנביא זכור לטוב שבא לכל הבריות, זה ידוע דניצוצות ממנו הם שמשותפים בכל ברית וברית, ובזה בודאי לא קשה מידי.

תירוץ על הסתירה בין שביעית לצידה - ולעיקר הקושיא שהקשה הגאון שליט"א, ואשר קדמו אביו גאון ישראל קדוש יעקב זללה"ה, למה מותר ללחוש על נחשים ועקרבים בשבת ואין בו משום צידה כלל, ובשביעית אסור לגדל פירות ע"י סגולה. לענ"ד יש מקום לחלק בין שתי הפעולות הנ"ל, דבלחש של הנחשים אינו משנה בהם כלום בפועל, ורק מתעכבים ולא יוכלו לזוז עד שאפשר לתופסם, והטעם שאין בזה צידה, דאין זו דרך צידה כלל ועיקר, ולא כמו שהבין הגאון דאין בזה צידה כי אין זה צידה טבעית ולא נקראת בשם צידה. אלא הכונה היא שאין כאן צידה בכלל, שדרך צידה היא שהחיה בורחת, ועדיין יש לה כח לברוח, וסוגרים עליה את הדרך שלא תוכל לברוח עוד, או בידים או על ידי מצודה, שיש מצודה של עופות ויש מצודה של דגים, ויש של חיות, זו היא צידה האסורה. אבל אלה שעל ידי אותו לחש ניטל מהם כוח הבריחה, שוב לא שייך בהם צידה. ועצם נטילת כוחו מלברוח לא מיקרי צידה, שאין זה דרך צידה כלל, אלא זו פעולה אחרת, וגם נטילת נשמה אין כאן, שהרי הוא חי כאשר היה, ובודאי שעדיין הוא נושם כתמול שלשום.

אבל הסגולה המגדלת פירות, הנה על ידי אותה סגולה בפועל גודלים פירות, ולענין זה הוא כמו כל מעשה של עבודת קרקע או אילן, שבא לשבח האילן ולתת לו תוספת כוח, שמבחינת התוצאה משיג אותה תוצאה, אלא ששם עושה ע"י מעשה טבעי לגמרי, וכאן ע"י סגולה, מכל מקום שייך בזה לגזור הא אטו הא, אבל בצידה שאין נעשה שום דבר הדומה לצידה, אע"פ שבפועל באמת משיג את עיכוב הבעל חי. אבל זה דומה למי שיכה ויחבול בבע"ח עד שלא יוכל לזוז, דיש בזה משום חובל, או נטילת נשמה, אבל אין זו צידה לכו"ע. וה"נ אין בו צידה, אלא שבזה גם חובל או נוטל נשמה אין בו, שהרי הוא עדיין בחייתו שלם ובריא. אבל שם הרי הפירות גדלו מכח הסגולה שעשה או שאמר לצורך גידולם, א"כ בפועל יצאו ממנו פירות, אלא שהפעולה לא היתה טבעית, אלא סגולית. ובזה אסור משום שעושה פעולה, דשייך לגזור בה משום עבודה מעשית ממש, וככל גזירות חז"ל.

לפי"ז הסבר על תחומין - ובמעשה דאליהו הנביא ז"ל שבא ולימדם שב שמעתתא בשבת שחרית בסורא ובפניא בפומבדיתא, והדבר ניכר בפועל, שהרי לימדם שב שמעתתא, וזה הגיע אליהם בפועל, וע"כ הוקשה להם איך עבר התחום להגיע מסורא לפומבדיתא, דאע"ג שהוא בדרך לא טבעית כלל, מ"מ כל שהדבר נראה לעין והושגה המטרה ויש תוצאה בפועל, אפי' שלא בדרך טבעית מ"מ שייך לגזור בזה אטו מי שהלך ממקום למקום בדרך טבעית, וע"כ הוכיחו מזה דאין תחומין למעלה מעשרה, דבזה אין איסור גם אם ילך בדרך טבעית, (כמו דרך אויר בימינו שיש אוירונים), גם בזה אין איסור של תחומין, משום שאין תחומין למעלה מעשרה. וק"ו בדברך לא טבעית דשרי בכה"ג שהוא למעלה מעשרה, ואין מקום לגזור בזה כלל.

ומזה גופא יש להוכיח כמו שכתבתי לעיל, דבלחש דנחש ועקרב, לא חשיבא צידה כלל וע"כ מותר, כמו בתחומין למעלה מעשרה, דלא שייך בזה איסור תחומין. אבל במגדל פירות ע"י סגולה, בזה

מאמרים הלכתיים | חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם

אסרו דבתוצאה זה דומה לגדילת פירות עפ"י הטבע, ושייך לגזור הא אטו הא. וממילא מובן החילוק שבין ההיא דשב שמעתתא, שהתוצאה ניכרת שלימדם שב שמעתתא, וניכרת התוצאה של ביאתו גם לסורא וגם לפומבדיתא, וע"כ בזה יש לגזור בהליכה לא טבעית אטו הליכה טבעית דאסורה מדינא מחוץ לתחום, ומזה שהלך ולימד ולא חשש, למדו מזה דאין תחומין למעלה מעשרה. אבל בבריתות אין שום היכר בבואו ובלכתו למעשה, דאין שום שינוי ושום היכר בבואו למקום שבו מתקיימת מצות ברית מילה, ויש בזה רק שפע רוחני גדול, אך כיון שאינו ניכר, ולא נעשה בדרך הטבע לא שייך לגזור בו.

עוד י"ל דאחר דהוכיחו בעירובין (מ"ג ע"א) הנ"ל, דאין תחומים למעלה מעשרה, מהשתא מובן לנו מה שאליהו הולך לכל הבריתות, דכל הליכותיו בקדש הן למעלה מעשרה טפחים, ובגובה זה אין איסור תחומין. וגם שהולך ממקום למקום כשהוא מלאך ולא בן אדם, שהרי לא בא ללמד תורה.

מפני מה אסור מחשבת אפיה במן - ומה שהקשה על דברי מושב זקנים מבעלי התוספות שכתבו דלכך צריכים היו לאפות המן בער"ש, כי בשבת אסור לחשוב שיתהפך טעמו של המן, דהו"ל כמתקן, והקשה איזה מתקן יש בזה. ודחק דכיון שע"י האכילה מתהפך טעמו של האוכל הו"ל כעושה מעשה, וכן"ל. ואולי יש לומר דעצם שינוי הטעם חשיב שינוי הניכר, ובפרט לפי מאי דק"ל כהש"ך ביו"ד (סימן ק"ה) דאולינן בתר טעמא ולא בתר שמא, הרי שהטעם הוא העיקר, והוא שקובע אם יחשבו שני מיני אוכלים למין א' ודינו כמין במינו, או דהוי ליה מין בשאינו מינו. א"כ לפי זה י"ל שאכן שינוי הטעם שנעשה ע"י מחשבתו נחשב לשינוי הניכר, ובדבר הניכר גזרינן לאסור גם בנעשה שלא בדרך טבעית, אטו דבר הנעשה בדרך הטבע וכן"ל. וע"כ היו צריכים לאפות ולבשל המן מערב שבת, ולא להופכו למבושל ע"י מחשבה בשבת. ועוד דאפשר שעל ידי המחשבה שחשבו על בישול ואפיה, אפשר שגם הצורה משתנה, ואם זה נכון, אז בודאי חשיב דבר הניכר. אך מלשון חז"ל לא משמע כן שדיברו רק על שינוי הטעמים בלבד. אך עכ"פ עצם שינוי הטעם הוי שינוי, דהטעם חשוב מאוד באוכל וגם קובע במהות האוכל וכן"ל.

סיכום סגולה בשביעית - עכ"פ לגבי שביעית כל דבר שמשנה את המציאות אפילו שזה נעשה בדרך לא טבעית אסורה, גזירה אטו שינוי הנעשה בדרך טבעית ע"י עבודת קרקע או עבודת אילן. ומה שמותר ע"י עבודה טבעית, כגון לאוקומי אילן, בודאי שמותר ע"י סגולה, ומה שאסור ע"י עבודה טבעית בזה אסור לעשותו ע"י סגולה, משום מראית העין. ולפי החילוק שכתבתי הדבר תלוי באם נשתנה במציאות, או לא השתנה מכמות שהיה, ולפי החילוק שכתב הגאון דרך אמונה נר"ו, זה תלוי אם הסגולה היא רק באמירה בעלמא מותר, ואם הוא צריך לעשות מעשה, אסור.

תפילה על גשמים בשביעית ומו"מ בדעת הרמב"ם בזה - מ"מ לכל הדעות מותר להתפלל על הגשמים ושהארץ תתן יכולה ועץ השדה יתן פריה. וזה פשוט. וגם מבואר בתענית (י"ט ע"ב) הנ"ל בדברי הגאון דרך אמונה נר"ו. אלא שהרמב"ם ז"ל בהלכות תענית לא הביא דין זה דמתריעין בשביעית על הגשמים. ובצינונים שעל ספר שבת הארץ (הלכה ד' הערה 12) כתבו שבמראה הפנים על הירושלמי תענית (פ"ג ה"א ד"ה תני), דייק מהרמב"ם הוזה שלא הביא הסוגיא להלכה, דש"מ דסובר שאין מתענים על הגשמים בשביעית. ובהערה (11) שם כתבו, שבתוספתא (פ"ה ה"ט), ובתענית (י"ט ע"ב), ובירושלמי (פ"ג ה"א), איתא שמתענים על הגשמים בשביעית. וכ"כ המאירי בתענית שם. וכ"כ בס' חוקי חיים, הובא בארץ חיים סיתרון א"ח (ס' תקע"ה ס"ח), והביאם בכה"ח שם (ס"ק מ"א), וכן בשו"ת מנח"י ח"ח (סי' נ"ב), ופלגי מים (להר"ש דבליצקי גר"ו) עמוד נ"ח. ע"ש.

ואחר המחילה רבה מהרב מראה הפנים אין שום ראיה לזה מדברי הרמב"ם ז"ל, ואדרבה מזה שהרמב"ם ז"ל כתב בסתם שם (פ"ב מהל' תענית ה"ז) וז"ל, תבואה שצמחה ונמנע המטר וכו'. וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו בארץ ישראל, שהוא זמן פריחת האילנות הרי אלו מתענין וזועקין, עד

חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם | מאמרים הלכתיים

שירדו גשמים הראויים לאילנות או עד שיעבור זמנם. דבתוספתא שהביאו בתענית (י"ט ע"ב) נחלקו רשב"ג וחכמים אם מתריעין על האילנות גם בשביעית או לא. והרמב"ם סתם וכתב שמתענים עד שירדו גשמים הראויים לאילנות. ולא חילק בין שביעית לשאר שנים, משמע דכל השנים שוים בזה, ומתפללים על האילנות בין בשביעית ובין בשאר שני שבוע. וע"כ פסקו כל האחרונים הנ"ל שגם בשביעית מתענים על הגשמים. וכן עיקר.*

מלאכה לאוקמי פירות:

וראיתי בשבת הארץ (פ"א ה"ז) שה"ה שמותר לעשות לפי זה רפואות אחרות בין בדרך הטבע בין בדרך הסגולה, להעמיד את הפירות באילן שלא ינשרו. עכ"ל. ובתוספת שבת שם כתבו, ויש מי שמשמע מדבריו שאסור לעשות פעולות בדרך הטבע להעמדת הפירות באילן (מאירי מ"ק ג' ע"א, ד"ה ואין מעשנין, וכן בע"ז נ' ע"ב ד"ה כבר ידעת), ומתיר רק פעולות של תפילה. וצריך לי עיון במאירי, דלכאורה צריך לומר למה אסר, אם זה רק לאוקומי. ואולי נוכל ללמוד מזה, דס"ל להמאירי דלא התירו בלאוקומי אלא כשזה לאוקומי אילנא, אבל לאוקומי פירא אסור, וע"כ קאמר שאם מתכוין שלא ישרו פירותיו אסור ע"י פעולה טבעית, ולא התירו אלא בדרך סגולית. דלא התירו לאוקומי אלא כשמקיים האילן עצמו, אבל משום קיום פירות לא התירו לעשות מלאכה בפועל, אמנם על ידי סגולה מותר. וזה דלא כחזו"א ע"ה שהעלה דגם בשביל לאוקומי פירות מותר.

חילוק באוקמי פירא האם זה בשביל פירות השביעית - וראיתי בציונים שם (אות 6) שכתבו דבמשפט כהן (סימן ע"ט) מקשה המחבר ז"ל לשיטתו, שאוסר מלאכות בשביעית לאוקומי פירא (וכמ"ש לעיל ה"ה אר"ט), איך מתיר כאן פעולות טבעיות שלא ישרו הפירות, והרי זה לאוקומי פירא. ומתיר שמדובר בפירות ששית, או בטיפול האמור למנוע פירות לשנים הבאות. [כלומר דמשו"כ חשיב אוקומי אילנא, שיתחזק ולא ישיר פירותיו גם בשנים הבאות. אבל בפירות שנה זו, חשיב אוקומי פירא].

וכאמור, בזה יוסברו היטב דברי המאירי שאוסר לעשות פעולה טבעית כדי שלא ינשרו הפירות, דמחשיב זה לאוקומי פירא. ואולי באמת גם המאירי לא אסר אלא במכויין לפירות שנה זו בלבד, דבזה נחשב אוקומי פירא, אבל אם מכויין שלא ישיר פירותיו בשנים הבאות יודה להתיר, דהו"ל אוקמי אילנא. וכן נמי יודה בפירות שישית. ולפי זה לא נטה הרב שבת הארץ מדרכו של המאירי ז"ל, אלא מר אמר חדא וכו'. שהמאירי דיבר בפירות שנה זו, וע"כ אסר לעשות פעולה טבעית לרפאות העץ. והרב שבת הארץ ע"ה דיבר בפירות של ששית או בפירות של השנים הבאות, וע"כ התיר גם פעולה טבעית. ולא כמו שכתבו המהדירים שיש מחלוקת בזה.

והנה לפי האמור עולה שגם להרב שבת הארץ, אם מכויין בפעולתו רק לפירות שנה זו בלבד אסור. מיהו להפוסקים דס"ל דגם לאוקומי פירא שרי, ושכן היא דעתו של מרן החזו"א ע"ה, יש להתיר גם פעולה טבעית, אפילו בפירות של שנה זו בלבד, דגם לאוקומי פירא מותר.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

ריסוק וטהינת פירות שביעית

ובו יבואר א. ההיתר לרסק. ב. דין שיריים שהולכים לאיבוד

יום השישי ח"י ימים לחודש סיון תשפ"א

לכבוד מעלת הגאון
רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

במאי דבדיק לן מר, האם מותר לטחון פירות שביעית לילדים, וצדדי הספק הם כיון שנשאר הרבה שיריים מהפירות בכלים שטוחנים בהם ומצוי שנזרק לפח.

בשאלה זו יש לדון א. מחמת עצם הריסוק אם זה נחשב למשנה פרי מברייתו. ב. מסוגיית השיריים אי חשיב מביא פירות שביעית לידי הפסד.

א. ההיתר לרסק

ראיה מריסוק פירות תרומה - בנידון הראשון לגבי ריסוק פירות שביעית כבר כתבתי בכמה מקומות בכללים של קדושת שביעית לגבי שימושים והגבלות בהם, שיש השוואה בין דיני שביעית לדיני תרומות וברכות. והנה לעניין הלכות תרומות, כבר פסק הרמב"ם (תרומות יא, ב) שתמרים מותר לחבץ אותן ולקבצן, ומבאר שם המהר"י קורקוס שכל האיסור הוא רק באופן שמשנה מתכונתה ומבטל טעמה, וממילא בעשיית דבלה מותר כיון שאין משנה מתכונת התמר וגם אין מבטל טעמה ולכן מותר לעשות כן בתמרים של תרומה. וא"כ לכאורה ה"ה בפירות הקדושים בקדושת שביעית מותר לרסקם.

ראיה מברכת פרי מרוסק

לעניין הלכות ברכות פסק רבינו הרמב"ם (ברכות ח, ד) שתמרים שמיעכן ועשאן עיסה מברך בורא פרי העץ, ועי' בבית יוסף (סוף סי' רד"ה בתרוה"ד) שכתב שהיכא שלא ריסקם לגמרי לכו"ע מברך כברכתם ואין חולק, ואף כשהפירות כתושים ומרוסקים לגמרי, מכל מקום דעת הרמב"ם שג"כ ברכתם בפה"ע, וכ"פ מרן בשולחן הערוך (או"ח סי' רב סעי' ז), והרמ"א שם מוסיף שה"ה לעניין ריבה

ריסוק וטחינת פירות שביעית | מאמרים הלכתיים

יש לברך העץ, אלא שלמעשה חשש הרמ"א לדעת התרוה"ד הגו' בב"י ופסק לכתחילה לברך עליה שהכל. ומ"מ להלכה קי"ל כמ"מ השו"ע שלא השתנה ברכתו ומברך בפה"ע. ואף לדעת הרמ"א שכתב לחוש לברך שהכל, מ"מ גם לדעתו אין זה אלא משום סב"ל, אך להלכה אין זה מוריד מדרגת הפרי. ובפרט לדין הרי קבלנו הוראות מרן. ולכן כל שמרסק באופן שניכר לכו"ע דינו כדין הפרי ממש ומברך בפה"ע.

ריסוק שדרכו בכך

לפי זה מותר למעך פירות שביעית ללא פקפוק, כמו שמותר ריסוק לגבי תרומה וכמו שריסוק לא משנה את הברכה. ואף אם אין דרך לרסק פרי מסוים, מ"מ באופן כזה שמרככו ונשאר בצורתו, מותר בכל אופן. אלא שאם ממעכו לגמרי ונעשה כעיסה, אזי יש לחלק אם דרכו בכך אם לאו, שאם דרכו בכך אזי כיון שממשן קיים מותר לעשות זאת בשביעית, אבל אם אין דרכו בכך אסור כיון שמשנה את הפרי מברייתו, ואין להשתמש בפירות שביעית אלא כדרכו. ואם עושה זאת לקטנים, שעבורם כן הדרך בכך, וכגון בבגנה שמצוי לרסק לקטנים, יהיה מותר בשביעית לרסק בעבורם, הגם שלגדולים דבר זה יהיה אסור.

עלה בידינו, שמותר לרסק פירות בשביעית ואין זה פוגם בקדושתם כל שהדרך בכך, ופרט לקטנים אין לחוש כלל, שלגבי קטנים שרי לפי דרכם גם במה שאין רגילים לגדולים.

ב. שיריים שהולכים לאיבוד

צדדי הנידון - אך יש לדון מצד הפסד פירות שביעית שמצוי שנשאר בכלים לאחר הטחינה ובא לידי הפסד. והיה מקום לחלק ולדון להתיר משני פנים. א. פחות מכזית - שהשיעור שנותר במטחנה הוא מעט מאד ופחות מכזית, והיה מקום לומר דבכה"ג אין שיעור של הפסד פירות שביעית. ב. גרמא - שאחר שאת הריסוק הוא עושה באופן המותר, גם אם אחר כך כשאוסף את כל הרסק, נותר מעט שבפועל הולך לאיבוד, אין זה אלא הפסד בגרמא ולא בידיים.

אלא שלענ"ד יש לנקוט שהעיקר להלכה שהאיסור להפסיד פירות שביעית אין לו שיעור ואף כל שהוא מהפרי אסור להפסידו, וכלהלך. ועוד נלענ"ד לנקוט שהעיקר להלכה שהאיסור הפסד פירות שביעית, הוא גם אם אינו בידיים אלא אף בגרמא, וכדלהלן.

אולם על אף הנ"ל, מכל מקום נידו"ד שאני ויש להתיר בזה. ובע"ה נבאר כעת הדברים בתמצית.

האם נאמר דין חצי שיעור בביטול מצות עשה

בתשובת הרח"כ רפפורט (יו"ד סי' נט) מבואר שהאיסור הוא גם בכל שהוא. מאידך המהרי"ט אלגאזי (הלכות חלה סוס"ק ב בד"ה והנה לפי האמור) מעתיק את אשר הוא כתב בספרו קהלת יעקב שחצי שיעור נאמר רק באיסור לאו, אך באיסור עשה ליכא כלל דין של חצי שיעור, וציין שם שדעת מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' ג, ובספרו מחזיק ברכה או"ח סי' תעה ס"ק ד) שיש גם במצות עשה קצת מצוה מן התורה בחצי שיעור. ושוב כתב המהרי"ט א (שם) שיש להוכיח כדעת מרן החיד"א שכן יש דין חצי שיעור אף בעשה, מסוגיא בדבורות לענין עיסת שביעית שחייבת בחלה, והקשתה שם הגמ' ואי מיטמיא אולה לשריפה, והשתא אם נאמר שבמצות עשה אין דין ח"ש, א"כ מצות 'לאכלה' היא רק בכזית, וא"כ גם לשריפה ולהפסד אין דינו אלא בכזית, ומה החשש לשרוף חלה של שביעית, והרי שיעור חלה מן התורה בכל שהוא, וכששורף כל שהוא אין איסור הפסד, אלא על כרחך מוכח כדעת החיד"א שגם חצי שיעור יש מצוה לאכלה, וממילא ה"ה לשרוף אסור גם כל שהוא, ושפיר מובנת קושיית הגמ'. עכ"ד המהרי"ט א.

דין חצי שיעור בעשה של קדושת שביעית

והנה מרן הראש"ל זצוק"ל (בשו"ת חזו"ע הנ"ל עמ' תפד) כתב שאמנם נמצא שהמהריט"א הדר תבריה לגזיזה והורה להחיד"א שיש קצת מצוה גם בחצי שיעור של עשה, מכל מקום כתב שם מרן זצ"ל שלענין הפסד פירות שביעית כו"ע יודו שיש איסור בח"ש, שכשם שבאיסור לאו יש דין חצי שיעור ה"ה באיסור עשה של קדושת שביעית, וזה על פי דברי התוס' עמ"ס שבת (צא ע"ב ד"ה כגון) גבי לאו הבא מכלל עשה, וא"כ גבי קדושת שביעית נאמר עשה 'לאכלה' ודרשינן ולא לשריפה, הוי הוי לאו הבא מכלל עשה, ומטעם זה יהיה לכו"ע איסור בחצי שיעור, עכת"ד. עיי"ש שהאריך מאד בד"ז של ח"ש במ"ע.

וכ"כ המנח"ח (מצוה שכט) שבפחות מכזית אסור מדין חצי שיעור. ועו"ע בס' אור לציון ח"א סי' לה מש"כ בדין ח"ש במ"ע. מאידך יעו"י בשו"ת הר צבי (זרעים ח"ב סי' נד) שיישב קושיית המהריט"א מעיסת שביעית, ורוח אחרת עמו וס"ל שאין איסור הפסד בפחות מכזית, עיי"ש. ועוד ראה בתפארת ישראל (שביעית פ"ד מ"ו אות לח), שאף מדבריו עולה שלא חששו להפסד מועט בפירות שביעית, והבאתי דבריו בשו"ת חלקת השדה (ח"ד שביעית ס"ג) בענין מיץ בוסר יעו"י ש.

מכל מקום לפי הכרעת האחרונים הנזכרים לעיל שגם בכל שהוא יש איסור הפסד פירות שביעית, יש מקום גדול לאיסור הריסוק באופן שיש הפסד, כמבואר בשאלת כב'.

הפסד שביעית בגרמא

כאשר נבוא לדון להתיר מצד שלא מאבד את השיריים בידיים אלא זה רק נגרם ממעשיו, הנה כבר כתב המהרי"ט (ח"א שאלה פג) שהפסד פירות שביעית שאסרה תורה היינו בידיים, אך בגרמא מותר, והוכיח דבריו מהירושלמי (פ"ה ה"א) לענין קניבת ירק שהתיר להעלותה לגג ושתתייבש מאליה, ומוכיח המהרי"ט מכאן שאע"ג שקנובת ירק ראויה למאכל אדם, ואחר היבוש אינה ראויה כי אם למאכל בהמה ונחשב הפסד, מ"מ מותר, הרי מוכח שגרם הפסד מותר [ונו"נ האחרונים בהוכחה של המהרי"ט, ראה שו"ת הר צבי זרעים (ח"ב סי' נד), חזו"א (סי' יד ס"ק י', ד"ה ולמדנו), ביאור הפנ"מ (על הירושלמי שם)].

ולענ"ד כתבתי במקו"א הוכחה ברורה לאיסור גם בגרמא, מהא דפסק הרמב"ם (פ"ה ה"ד) שאין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול, ומבאר הר"מ בפיה"מ מהו הפסול, שאם יטמא שמן התרומה יש לשרוף הכל כולל הירק ומביא את ירק השביעית להפסד. ולכאורה יש להקשות שהרי המעשה שאני עושה בתערובת הירק בשמן אינו אלא גרמא שיבוא לידי הפסד, ומדוע יש לחשוש, אלא ע"כ מוכח מהרמב"ם שגרם הפסד אסור.

ובהיותי חוכך בראיה זו, מצאתי שכתב הגאון בעל חזון נחום בקונטרסו משמרת להבית (פ"ה סעי' ה) שירק שביעית בשמן תרומה הוי גרמא, ומותר כדילפינן מחלה, וזוהי ביאר שלכן פירשו המפרשים שהחשש משום תרומה, ולא פירשו משום הפסד פירות שביעית כהרמב"ם. והרידב"ז (בבית וידב"ז אות י"ח) השיב לו שירק שביעית בשמן תרומה אינו גורם להפסד, כיון שבגרם בא ההפסד מאליו, אך כאן זה בידיים שזה דין נוסף של הבאת קדשים לבית הפסול, ואם יטמא ישרוף בידיים, עכ"ד.

ואחמה"ר לא זכיתי להבין דחיותו, שהרי להדיא כתב הרמב"ם בפירוש המשנה שהחשש הוא שגורם לפירות שביעית שלא יאכלו, היינו שהגם שהוא צריך לשרוף וזה הפסד בידיים, מ"מ חשש הרמב"ם משום שהפירות לא יאכלו וזה ההפסד ולא פעולת השריפה, וכן פי' המהרי"ק על הרמב"ם, הרי שעיקר החשש הוא על הפירות, וכלפיהם אין זה אלא גרמא בלבד. ומה שהזכיר המשמרת להבית לגבי עיסת חלה, עי' שו"ת הר צבי (ח"ב סי' נד) שהביא מהתורת הארץ, שהקשה שמה החשש בעיסת

ריסוק וטחינת פירות שביעית | מאמרים הלכתיים

שביעית אם תטמא והרי זה גרמא, ויישב שמצד הסברא היה לאסור גרמא, אלא שהפס' לדורותיכם מלמד שזה מותר, והגרצ"פ פראנק שם דחה דבריו שלא קרב זה אל זה ע"ש.

שוב ראיתי לו שם שמציין מש"כ בעוניי מהרמב"ם לענין ירק שביעית בשמן תרומה, וכותב שמשמע מזה שגרמא אסור, ומוסיף שגם דברי המהרי"ט צ"ע. אלא שיש להעיר על דבריו שגם לדעתו הרי לא כל הגרמות מותרות, שהרי אסור לקצוץ אילן אף שלא נגמרו הפירות לאכילה משום הפסד עתידי. עוד ציין שם לסוגיא נוספת של היתר שימוש באתרוג בשביעית, שהרי לענין תרומה שנינו בגמ' (סוכה לה) שאסור למ"ד משום שמפסידה ומבאר רש"י שע"י משמוש הידיים נפסדת הקליפה, וא"כ מדוע התירו בשביעית, והביא שהתורה תמימה ביאר שההפסד רק בקליפה אך הפרי ראוי לאכילה, והבית נאמן מתוך שזה הפסד פחות מכזית (ע"י לעיל מש"כ בזה), והבית רידב"ז ביאר שאין זה אלא גרמא. ולדעתו גרמא מותרת בהפסד שביעית. אך הגרצ"פ כתב שגם גרם הפסד אסור בפירות שביעית וביאר שכיון שהאתרוג ניטע למצוה ולא לאכלה, לכן מותר להפסידו ע"ש ביאורו.

וכ"כ בספר מקדש דוד (סי' נט אות ה בד"ה הנה אם יש) שאסור להפסיד אף בגרמא, והוכיח כן מהנפסק ברמב"ם (פ"ה ה"ה) שאם הלכה הבהמה מאליה לאכול את התאנה, אין חייב למונעה, שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, משמע שללא הפסוק היה חייב למונעה, כדי למנוע הפסד. והוסיף ודחה המקדש דוד את ראיית המהרי"ט מקנובת ירק ומדין הקנרס, דלעולם אסור לגרום הפסד ואף צריך להציל מן ההפסד, אלא שכ"ז מהפסד של סיבה חיצונית, אולם הדוגמאות הנ"ל שיאברו מעצמם אין צריך לעשות טעדיקי להצילם. ועו"ע בספר חידושים וביאורים (שביעית סי' ח אות ז) שכתב לאסור אף גרם הפסד, ולענין קנובת ירק כתב שמשלשון הירושלמי לא נראה כדברי החזו"א, ועוד שבלא"ה קנובת ירק מותר לתיתה לבהמה, אלא צ"ל שקנובת ירק כיון שאין מחייבין אותו לאוכלה לכן מותר ליבשה בחמה, אך ירק עצמו אסור, ע"ש.

הפסד שביעית הנגרם בדרך של אכילה

ולכן נלענ"ד להלכה לאסור כל גרם הפסד, מלבד דבר שכלה מאליו שאין צריך להצילו, אך כל הפסד מכל סיבה אחרת כגון ירק שביעית בשמן תרומה וכד' אסור. אמנם כל זה כשאנו דרך אכילה, אך בדרך אכילה מותר, ולכן מותר לאכול פרי ולהותיר כדרכו, ואפי' שהחלק הנותר צריך לשומרו בקדושה, וכן מותר לתת לתינוק כדרכו, וכן כל כיו"ב. ומש"כ בחו"ב להחמיר ולא לתת לתינוק אף שאוכל רוב הפרי, זה תמוה, והרי זה דרכו ואלו שאריותיו, וכמו שאריות של מבוגר בצלחתו, וכן ראיתי שכתב כדבר פשוט בספר חוט שני (עמ' רלד) שגם למ"ד שגרם הפסד אסור, מותר לתת תינוק שאוכל הרוב כדרכו, אף שמפורר קצת ונפסד, אא"כ מפורר הרוב או שרואהו שמפסיד, ופשוט.

מסקנת הדברים

לפי האמור, גם אי נימא דקיי"ל שאיסור ההפסד הוא אף בכל שהוא ואף בדרך של גרם, כל זה איירי באופן שאיננו דרך לאכילת המוצר וכגון להניח פירות שביעית במקום שיש דריסת רגל לאנשים, או ליד מקור חום שגורם שיתקלקלו הפירות. אולם אם ההפסד נגרם כתוצאה משימוש בדרך הרגילה בכל השנים, הדבר מותר.

ולכן מותר לאכול פרי ולהשאיר חלק ממנו, אע"ג שחלק זה לא יאכל וסופו להיפסד, וה"ה שמותר ליתן לפני התינוקות אוכל אע"ג שהם מפוררים ומביאים חלק מהאוכל לידי הפסד. וכן מותר לכתחילה לרסק להם אוכל במכונה, הגם שלא מצליחים לאסוף משם את כל החלקים וישאר מעט שילך להפסד.

[ובספרי 'שביתת השדה' (פי"א סעי' כח) כתבתי, גבי סירים וכלי מאכל שנותרו בהם שיירים של אוכל שבשאר שנים אין מקפידים לאוספם ולשומרם, אלא שוטפים ומנקים אותם, מותר לנהוג כך אף בשנת השמיטה, וראה עוד בהערה שם מה שחילקתי גבי מה ששאל ממני ת"ח אחד מדינא דעוקצי התאנים, יעוי"ש].

העולה לדינא:

מותר לכתחילה לרסק אוכל לצורך תינוק שדרכו לאכול אוכל מרוסק, ואין לחוש להפסד פירות שביעית.

בברכה

שניאור ז. רווח

זהירות במצות השמיטה

והנה, שנה אחת אחר בואי לירושלים עיר הקודש תוב"ב, היא שנת השמיטה, שנה השביעית. ורבים מיושבי ארץ הקדושה רצו לפטור את עצמם מחמת הדוחק הגדול, שהיה ערב שביעית רעב במדינה, ולא היה סיפק בידם לאכול דבר יום ביומו, קל וחומר להכין איזה ענינים בביתם על שנת השביעית, ואמרו שינויי דחיקי. ואני דנתי עם עצמי, וחשבתי בלבבי, אני מחויב לקיים יותר מהם, ואפילו למכור גלימא דעל כתפאי, כי יאמר לי הקדוש ברוך הוא, למה באת ממקום שהיית פטור מזה, ובאת למקום החיוב, ועתה במקום החיוב תעזוב המצוה הזו, מדוע באת לטמא את ארצי...

אחר זמן אשר שמתי אל לבי הדברים ההם, מצאתי כן בספר החרדים (פרק נ"ו) אשר חיבר החסיד הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל, שכתב וזה לשונו: וכל הבאים לדור בארץ ישראל, חייבים להזהר מאד [מאד] בשמיטה, ובכל המצות התלויות בארץ ישראל, כשם שהיו זהירים לקיימם האמוראים הדירים בה, כדאיתא בירושלמי כדי שלא תהא מצות הדירה בארץ ישראל באה בעבירה של ביטול המצות התלויות בה, ונמצא הפסדן יותר על שכרן, ואלהי ישראל יעזרנו לקיימן, אמן. (עכ"ל החרדים).

של"ה (שער האותיות אות הקו"ף)

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

תוספת שביעית בזה"ז

מקור האיסור וביטולו, ונפקא מינה לכשיבנה המקדש

הקדמה:

שנה שביעית - שנת השמיטה מתחילה בראש השנה ומסתיימת בראש השנה שאחריה, הן לגבי איסור עבודת הקרקע, והן לענין קדושת השביעית שבפירות. לפיכך, עבודות הקרקע והאילן הנאסרות בשמיטה היה נראה שאסורות רק בשנה זו, ולא לפנייה ולאחריה. כמו כן, ירק שנלקט לאחר ראש השנה קדוש בקדושת שביעית, ואילו הנלקט לאחר שביעית צ"ל מותר מעיקר הדין [לגבי דין ספיחים וכדו' יתבאר במקו"א]. ובתבואה וקטניות שדינם תלוי בהבאת שליש שלהם, הביאו שליש לאחר ראש השנה, קדושים בקדושת שביעית. ובאורז, דוחן, פרגים ושומשמין ששנתם נקבעת לפי זמן גמר הפרי יהיה קדוש בשביעית הפרי שיגמר בשנה זו. ואילו בפירות האילן ששנתם נקבעת לפי חנטה, הפירות שחנטו בשביעית הם הקדושים בקדושת שביעית. ואכן, אף שלענין תרו"מ נקבעת שנת המעשר במה שחנט לפני טו בשבט או אחרי כן, לענין שמיטה תלוי הדבר בראש השנה [כפי שפסק הרמב"ם בפ"ד ה"ט שחלוק דין שמיטה בזה משאר השנים. ויש חולקים וסוברים שגם לענין שמיטה הזמן הקובע לחנטה הוא ט"ו בשבט. ואכ"מ].

תוספת שביעית - בנוסף לדיני השנה השביעית עצמה, נאמרה בדברי רבותינו התנאים ההלכה שיש לשנת השמיטה תוספת בכניסתה, דהיינו קודם לשנה השביעית, וי"א שגם ביציאתה. הלכה זו פותחת את המשניות שבמסכת שביעית, והמשנה מרחיבה בפרטי ההלכה בכל הפרק הראשון, וברוב הפרק השני. בפ"א מ"א נאמר: 'עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית... ובית הלל אומרים עד העצרת'. ובפ"ב מ"א: 'עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית... אלא בשדה הלבן עד הפסח, ובשדה האילן עד עצרת'. המקור המובא במשנה לדין תוספת מבואר בפ"א מ"ד, וז"ל: 'שנאמר (שמות פרק לד פס' כא) 'בחריש ובקציר תשבוחת' אין צריך לומר בחריש וקציר של שביעית, אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית, וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית'. אמנם במשנה עצמה מובאת דעת ר' ישמעאל שחולק וסובר שהפסוק לא נלמד דין זה, אלא דורש מהפסוק בע"א. ובגמ' (מו"ק ג: ד.) מרחיבה שלדעת ר' ישמעאל דין התוספת נאמר בהלכה למשה מסיני, וכפי שמובא בכ"מ המימרא 'עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני', והיינו ששלוש הלכות אלו נאמרו למשה מסיני. ו'עשר נטיעות' היא ההלכה המובאת במס' שביעית (פ"א מ"ו), שעשר נטיעות המפוזרות בבית סאה שמותר לחרוש את כל בית הסאה בשבילם עד ר"ה, ומזה

למדו שדווקא בנטיעות הותר כן, אבל בשדה של אילנות שאינם נטיעות [בלשון הגמ' - זקנות] אסור לחרוש בשבילים אף קודם לכן אף שעדיין אינה שנת שמיטה (כמבואר ברש"י ובתוס').

תוספת שביעית בזה"ז - בזמן הזה לא נוהגת תוספת שביעית, וזאת עפ"י האמור בתוספתא שביעית פ"א סוף ה"א: רבן גמליאל ובית דין התקינו שיהיו מותרים בעבודת הארץ עד ראש השנה. והובאו הדברים בירוש' בתחילת המסכת, וכן בבבלי במו"ק שם. ולהלן נדון כיצד יכול היה ר"ג לבטל דין זה, האם ומתי יחזור דין תוספת. כמו כן נדון האם מותר בזמן הזה לזרוע ולנטוע בשישית אם הקליטה בקרקע תהיה בשביעית, והאם הלכה זו שייכת לדין תוספת, ועוד פרטים נוספים בדינים אלו.

מקור האיסור וביטולו

בירוש' ובבבלי דנו כיצד רבן גמליאל ובית דין יכולים היו לבטל את דין התוספת שנהג עד אז. ובעוד שהבבלי שמסיק כדלעיל שדין תוספת הוא מה"ת ונלמד או מדרשת הכתובים או מהלכה למשה מסיני, ולכן שאלת הגמ' היא איך עקרו דין תורה. לעומת זאת בירושלמי (הל' א) משמע [לכה"פ בדברי ר' יוחנן] שהוא דין דרבנן, ולכן הקשו רק כיצד ביטלו רבן גמליאל ובית דין את דברי בית הדין הקודם שתיקן תוספת, ותי' שם ר' יוחנן שמתחילה כך **תקנו** שאם ירצו יבטלו, ואם ירצו יחזירו לתקנה. הרי שתוספת שביעית זה דין דרבנן. תי' נוסף בירושלמי של ר"א בשם ר' יונתן בשעה שאסרו למקרא סמכו, ובשעה שהתירו למקרא סמכו, בשעה שאסרו למקרא סמכו את הפסוק "בחריש ובקציר תשבות", בחריש שקצירו אסור, ואיזה זה, זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית, ובשעה שהתירו למקרא סמכו את הפסוק "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", מה ערב שבת בראשית מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה, אף ערב שבתות שנים מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה. ע"כ הגמ' ירושלמי. וגם בתירוץ זה משמעות לשון הירוש' שדין תוספת אינו אלא כאסמכתא ורצון התורה בכך, אך אינו מדאורייתא גמור, ולכן נוקטת הגמ' בלשון בשעה שאסרו, וכן לשון למקרא סמכו. אמנם זו אינה ראייה מכרחת, שאפשר שכך דרך הירושלמי וסגנונו, אך כוונתם שחיובו מדאורייתא. וצ"ע לפי התירוץ השני.

אמנם בירושלמי בהמשך הפרק, בהל' ו, על המשנה שאמרה דין עשר נטיעות, הקשה רחב"א לר' יוחנן: 'ועכשיו למה הן חורשין בזקנות? אמר ליה, בשעה שניתנה הלכה כך ניתנה, שאם רצו לחרוש יחרשו'. ולפי תירוץ זה אכן חרישה בתוספת היא הלכה למשה מסיני, אך אינה תלויה במקדש או בזה"ז, אלא שכך נאמרה הלכה שאם רצו לחרוש יחרשו, וכנראה שרבן גמליאל ובית דינו ראו צורך להתיר את החרישה מפאת המצב שהיה אז.

והנה המעיין בירושלמי רואה שאותה שאלה ששאל בהל' א חזר ושאל בה"י, מדוע חורשים בזה"ז עד ר"ה, והתירושים שונים, כאמור לעיל. ונראה מסידור הדברים שבהל' א הביא את דברי ר"ע שדין תוספת נלמד מהפסוק "בחציר ובקציר תשבות", ולכן שואל מ"ט אין תוספת בזה"ז. ושני תירוץיו הם כאמור, או שאין התוספת מן התורה אלא מדרבנן וכך היתה תקנתם שכשירצו יבטלו. או שר"ג חולק על ר"ע, ולית ליה תוספת כלל. ולשיטה זו א"א לתרץ שהתוספת היא מן התורה, ואעפ"כ זה מותנה אם רצו לבטל, ולכן הוצרכו לב' אופני התירוץ הנ"ל. ורק בהל' ו ששם נאמר דין 'נטיעות שנאמר בו שהוא הלכה למשה מסיני [וזה אחרי שהמשנה הביאה את דעת רי"ש שסובר שתוספת לא נלמדת מפס'], שואלת הגמ' שוב א"כ למה חורשים בזה"ז, ועל כך תירצה שכך ניתנה ההלכה^א.

א. והנה לפי האמור כאן היה ניתן לומר שלדעת הירושלמי דין עשר נטיעות שמותר לחרוש בבית סאה שלהם עד ראש השנה לא נאמר אלא לדעת ר' ישמעאל, וכפי שביארנו שרק במשנה ו, שהיא משנת 'נטיעות, הזכירה הגמ'.

ומ"מ בבבלי מפורש שחיוב התוספת הוא מדאורייתא, שבגמ' שם שאלה בתחילה כהירוש' שאין ב"ד יכול לבטל ב"ד חבירו, אלא שבהמשך הקשתה הגמ' שהוא הלכה למשה מסיני, דא"א אמר ריו"ח אמר ר' נחניא י' נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ומוסיפה הגמ' ושואלת מהמשנה הנ"ל שהתוספת מן התורה, עד שתירצה הגמ' שנחלקו בזה ר"ע ור' ישמעאל אם תוספת מן התורה או הלל"מ. ולפי זה שבה ועלתה הקושיא כיצד רבן גמליאל ובית דינו התירו את האסור? ותירצו שם ב' תירוצים. ר' יוחנן תירץ שרבן גמליאל הוא שיטה שלישית, הסוברת שאין דין תוספת כלל ואפילו מדאורייתא, ולומד מגזירה שוה 'שבת שבת' משבת בראשית, מה שבת בראשית רק היא אסורה, לפניה ולאחריה מותר, כך שביעית. וזה מתאים לדברי הירוש' [אלא שבירושלמי הוא מדברי ר' יונתן. ואפשר שהבבלי אמר כן בשם ר' יוחנן מאחר שר' יוחנן הסכים וקבעו בתירוצו הגמ' האחרון בירושלמי]. שבשעה שאסרו למקרא סמכו, ובשעה שהתירו למקרא סמכו. ואמנם רב אשי מקשה על תירוצו זה, "מ"ד הלכתא, אתי גז"ש ומבטל הלכתא, ומ"ד קרא, אתי גז"ש ומבטל קרא"? וע"כ מתרץ רב אשי שרבן גמליאל וב"ד סברו כר' ישמעאל שתוספת שביעית היא הלל"מ, וההלכה שנאמרה היא דומיא דניסוך המים שאינה נוהגת אלא בזמן המקדש, כך תוספת שביעית אינה נוהגת אלא בזמן המקדש. וכך היא מסקנת הבבלי.

ומ"מ ר' יוחנן [בירושלמי ובבבלי] לא תירץ כך, ואדרבא, נראה שהירושלמי לא רוצה לתרץ את תירוצו רב אשי, מאחר שלהירושלמי א"א ללמוד הלכה מכך שנאמרו שלושת ההלכות יחד, כפי שיתבאר להלן. ומה שלא חש ר' יוחנן לקושיית רב אשי, יש לתרץ עפ"י רש"י שמבאר מדוע לדעת רב אשי גז"ש אינה עוקרת קרא והלכה: 'כלומר משום גזירה שוה דאינה גמירי מנפשיהו משבת בטלו הלכתא? הא אין אדם דן גז"ש מנפשיה' (כמבואר בפסחים סו ע"א). א"כ לפירש"י הקושיא היא על כך שר' יוחנן דרש גז"ש שלא קיבל אותה מרביות, וממילא אינה גז"ש. אך ראה במצפה איתן שם שביאר שר' יוחנן סובר שהגזירה שווה ד'שבת שבת' ניתנה להידרש, כמבואר בגמ' ביומא פא. שדרשו מדרשה זו משבת ליוה"כ, אזהרה לעינוי ביום הכיפורים, וא"כ סובר ר' יוחנן שגזירה שווה זו נתקבלה בעלמא, ואפשר לדרוש ממנה גם לשביעית.

ומ"מ תירוצו רב אשי צריך עיון טובא, כיצד ניתן ללמוד הגבלת דין תוספת שביעית בגלל הסמיכות לערבה ולניסוך המים, הרי הן הלכות שונות לחלוטין, וערבה וניסוך המים שייכות לעבודת המקדש, ופשיטא שאינן נוהגות אלא בזמן המקדש, אבל תוספת שביעית אינה קשורה לעבודת המקדש כלל? ועוד, כיצד נדרש קשר ביניהם במה שהובאו סמוכים זל"ז? ובתוס' (שם ד"ה אלא) יישבו זאת, וז"ל: "וקא דייק ר"ג מאי שייכא תוספת שביעית לניסוך, שניתנו למשה גבי הדדי, שבכל מקום שונה הני שלושה ביחד, דכך ניתנו, אלא ודאי למילף סמיכהו רחמנא". לכאורה לפנינו צורת לימוד כעין גזירה שוה, שהלכות שנישנו יחד ניתנו יחד, ואפשר ללמוד מאופן מסירתם גם פרטי דינים שאינם

שזו הלכה למשה מסיני, ולכן דווקא כאן שואלת הגמ' למה מותר בזה"ז, וא"כ משמע שמשנה זו מתפרשת רק אליבא דר' ישמעאל, ור"ע יתלוק ויסבור שאין היתר י' נטיעות (כשם שאין היתר לחורש בהם בשביעית עצמה).

אלא שא"א לומר כן שכבר הקשה הטורי אבן במו"ק שם שהרי להלן במשנה ח נאמר עד אימתי נקראים נטיעות, ר' עקיבא אומר נטיעה כשמה. וקשה שהרי לר' עקיבא שתוספת נלמדת מפסוק מנין לו שיש היתר נטיעה, והרי לית ליה הלכה למשה מסיני, שהרי בתוס' שם כתבו שאם נאמרה הלכה למשה להחזיר הנטיעות שוב א"צ פסוק לאסור, וא"כ לר"ע שיש פסוק ע"כ שאין הלל"מ, וא"כ מדוע חולק ר"ע במשנה זו?

אמנם נראה לתרץ, וכפי שכבר תירצו קצת מהאחרונים, שלדעת ר"ע היתר י' נטיעות נלמד מסברא, שלא אסרה תורה בתוספת אלא את המועיל לשביעית, וכפי שנלמד מהפס' "בחריש... תשבות", שהוא לערב שביעית הנכנס לשביעית, דהיינו עבודה שתועלתה בשביעית. ולפי זה נטיעות שהחרישה בהם אינה מוגדרת לצורך שביעית מותרות עד ר"ה. ולפי זה ע"כ גם משנה ו היא גם אליבא דר"ע.

ב. וראה משך חכמה ויקרא פכ"ו פס' ב שהביא לכך סמך מהפסוק "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו", שפירשו ששבתותי כולל שבת הארץ דהיינו שמיטה, ותשמורו מלשון שמירה וסיג, והיינו תוספת, וסמך ל"מקדשי תיראו" לומר שהרחקה זו אינה אלא בזמן המקדש.

מפורשים בהם, ואעפ"י שההלכות אינם דומות זל"ז בפרטים אלו, ודומה לנידון אם דנים אפשר משאי אפשר. ויש לדעת אם מצינו מקום נוסף שנלמד דין מאופן לימוד כעין זה [אמנם להלן ננסה לבאר את הקשר בין השמיטה והתוספת לבנין בית המקדש].

והנה הירוש' שלא הזכיר תירוץ זה, ולא תולה את הלכות התוספת בבית המקדש כלל, יש לפרש בפשיטות שלדעתם אכן אין קשר בין ההלכות הנ"ל, ודין תוספת שביעית לא שייך כלל לבית המקדש. אדרבא, הירושלמי עצמו שם משנה ו, על דין עשר נטיעות מפרט שכל שלוש ההלכות הנ"ל, נאמר בהם שהם הלכה למשה מסיני משום שיש בהם חולקים, כמבואר שם שערבה הלל"מ אתא לאפוקי מאבא שאול שאמר שהיא דבר תורה, וניסוך המים לאפוקי מר"ע שאמר שנלמד מהפסוק. ונראה לכאורה שכוונת הירושלמי שהלכות אלו נאמרו יחד מפני שנחלקו בהם אם דינם מן התורה או מהלכה, ומשום כך התנא ששנה מימרא זו שיתף וקיבץ אותם כאחד לומר שכל אלו הלכה למשה מסיני, לאפוקי מדעת החולקים בזה [וראיתי שגם רש"י בסוכה לד., וכן הביאו הקרן אורה במו"ק ד., כתב שג' הלכות אלו נאמרו יחד מפני שנשאלו בביהמ"ד].

וכן יש לבאר את המשך הגמ' שם שרב בא בר זבדי אמר בשם ר' חונא שג' הלכות אלו יסוד נביאים הם. והקשתה הגמ' וכי פליג על מש"א שהם מהלכה למשה מסיני? ותירץ ריב"ב בשם לוי שנאמרו בהלכה למשה מסיני אלא שנשתכחו אח"כ, "ועמדו השניים [הנביאים] והסכימו על דעת הראשונים. ללמדך שכל דבר שב"ד נותנים נפשם עליו סופו להתקיים בידם כמו שנאמר למשה בסיני". נראה שגם בזה כוונתם לתרץ מדוע נימנו יחד, משום שאלו ההלכות שחזרו ונישנו אחר שנשתכחו. ולפי זה הסיבה שנמנו יחד אינה משום שניתנו יחד, ולפי זה בודאי לא ניתן ללמוד ולהשוות ביניהם. ואכן הירושלמי לא תולה דין י' נטיעות בבית המקדש, אלא תלוי הדבר ברצון הציבור וכפי שמורים ב"ד, וכאמור לעיל, שר"ג וב"ד התקינו כנראה מפני צורך השעה שלא ינהגו תוספת.

ולפי זה יהיה הבדל בין הירוש' [לפי תירוץ זה] לבבלי מתי יחזור דין תוספת, להירוש' לכשיראו ב"ד ויחזרו ויסימיו, ולבבלי רק בבנין בית המקדש. ונראה בפשיטות שלהבבלי שתלויה תוספת בביהמ"ק, לכשיבנה ביהמ"ק בב"א לא יצטרכו ב"ד להימנות ולקבוע שנוהג, אלא ממילא ישובו ויתחייבו, ודלא כהירושלמי.

אלא שיל"ע בזה, מאחר שהתוספת תלויה בביהמ"ק, מדוע היה צריך ר"ג להימנות בב"ד לבטלה, היה צ"ל שמהחורבן בטל ממילא. ובפרט אם ר"ג המדובר הוא ר"ג השלישי, בנו של רבי, כפי שיש הסוברים, והיה שנים רבות אחרי החורבן, מדוע עד אז נהגו דין תוספת? וכן צריך להבין את דברי ר' ישמעאל ור"ע [פ"א מ"ד] ור' שמעון [פ"ב מ"א], שהיו בזמן החורבן ואחריו, ומדוע עדיין נהגו תוספת? ומדוע רבי שסידר את המשנה לא הוסיף שאינו נוהג בזמן החורבן? ואפשר לתרץ שכל התנאים שלפני ר"ג סברו שדין תוספת נוהג גם בחורבן, ור"ג וב"ד חלקו עליהם ונמנו על דעתם, ופסקו כך, וכן נשאר להלכה. אלא שקשה לומר כן, שחלקו על רבותיו שקדמו להם מאז החורבן. ועוד קשה שלא משמע מלשון הירוש' שנחלקו, אלא ר"ג וב"ד התקינו.

וע"כ נראה שאף אם היתה ידועה ההלכה גם אז שהתוספת תלויה במקדש, מ"מ המשיכו ונהגו אחר החורבן דין תוספת כפי שנהגו קודם, והיה לזה תוקף של דרבנן או של מנהג, עד שראו ר"ג וב"ד צורך השעה שלא ישבתו בתוספת, ולכן נמנו והתקינו לעבור עד ר"ה. ועכ"ז נראה פשוט שכשיבנה ביהמ"ק לא יצטרכו לשוב ולתקן דין זה, אלא ממילא יתחייבו לפי הבבלי.

העולה מן הדברים - להירושלמי ג' תירוצים למה חורשים בזה"ז עד ר"ה: א. שהתוספת היא מדרבנן, וכך היתה התקנה שכשב"ד ירצו לבטלה יוכלו. ב. בשעה שתיקנו למקרא סמכו [אפשר שהיה מדרבנן], ובשעה שביטלו למקרא סמכו, ור"ג וב"ד הנהיגו להלכה שאין תוספת כלל. ג. תוספת מהלל"מ, וכך התקבלה ההלכה שאם ירצו יבטלו. לבבלי ב' תירוצים: א. כעין תירוץ ב' אלא

תוספת שביעית בזה"ז | מאמרים הלכתיים

שכשנהגו איסור תוספת הוא מדאורייתא, ור"ג וב"ד דרשו מהפסוק שאין דין תוספת. ב. תוספת מהלל"מ, ונאמר בהלכה שאינה אלא בזמן שביהמ"ק קיים.

נפק"מ בין הטעמים - אם ומתי יחזור דין תוספת. לפי תי' הירוש' הראשון והשלישי תלוי הדין בב"ד ובישראל שבאותו דור, שכשיקבעו שראוי ורוצים לנהוג תוספת תחזור עיקר ההלכה למקומה. ואפשר שגם בלי קביעת ב"ד, כשיהיה המצב שהשמיטה תישמר כהלכתה, ויהיה רצון לקיימה עם התוספת, תשוב ההלכה למקומה אף ללא קביעת ב"ד. אבל לפי תירוץ הירוש' השני, וכן התירוץ הראשון בבבלי לכאורה לא ישוב דין תוספת, שכבר הוכרעה ההלכה שאין דין תוספת.

אלא שבזה יש לפקפק, שאפשר שר"ג לא הכריעו כך להלכה כנגד כל מה שהיה מקובל ופסקו בדורות שקדמו להם, אלא שכיון שבזמנם שמיטה היתה מדרבנן, וכבר היו רוב ישראל בגלות, והמצב התדלדל, ע"כ נקטו ר"ג וב"ד להקל ולסמוך על דעת הסוברים שאין דין תוספת. וא"כ כשישוב דין השמיטה להיות מן התורה אפשר שמודים שינהג דין תוספת. וצ"ע. ולפי תי' הבבלי האחרון דין תוספת ישוב בבנין בית המקדש בב"א. ונראה שלא יצטרכו לכך קביעת ב"ד, אלא ממילא ישובו לחיוב.

להלכה - הרמב"ם פסק כדברי רב אשי במסקנא, שתוספת שביעית אינה נאסרת מהלל"מ אלא בזמן המקדש [וכן פסק שדין תוספת דאורייתא הינה רק שלושים יום קודם ר"ה, וקודם לכן אינו אלא מדרבנן, כדברי ר' יצחק שהביאה הגמ' בתחילה]. וז"ל בריש פ"ג מהל' שמיטה ויובל: 'עבודת הארץ בשנה השישית שלושים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה. וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד עצרת, בשדה הלבן עד הפסח. ובזמן שאין מקדש מותרים בעבודת הארץ עד ראש השנה, כדין תורה'. א"כ תוספת שביעית הלכה למשה מסיני תשוב בעז"ה לאחר בנין ביהמ"ק בקרוב בימינו.

*

מסקנת הדברים - מסקנת הבבלי שתוספת שביעית אינה נוהגת בזה"ז מפני שהיא הלכה למשה מסיני, ולמדו שאינה נוהגת אלא בזמן שביהמ"ק קיים. וכן נקט הרמב"ם. וכשיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו יחזור דין זה מאליו. אמנם בירושלמי ובבבלי שיטות נוספות.

בגדר איסור קצירה ובצירה

האם הוא משום מלאכה או מדין הפקר הפירות

א. ארבע מלאכות אסרה תורה בשביעית זריעה, זמירה, קצירה, בצירה [גמרא מו"ק ג' ע"א, ר"מ שמו"י פ"א, ונחלקו הראשונים האם מלאכת חרישה ונטיעה אסור מדאורייתא ואכמ"ל]. יש להתבונן אם 'קצירה ובצירה' נאסרו משום 'עבודת קרקע' כזריעה וזמירה או דלמא גירי האיסור חלוקים.

תוספות בר"ה [יב ע"ב ד"ה מנהג] הקשה על דברי הגמרא שלמדה שיש קדושת שביעית על פרי שחנט בשביעית מן הפסוק "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" אמאי איצטרך פסוק זה והרי הגמרא שם [ט ע"א] למדה מ"בכריש ובקציר תשבות" שיש לאסור קצירה במוצאי שביעית, ותירץ בתוספות שילפינן מהפסוק שיש קדו"ש על פרי שחנט בשביעית ויצא לשמינית.

והנה הלכה זו נוגעת לענין קדו"ש על הפירות. אך אין סיבה לאסור 'עבודת קרקע' בפירות שיצאו לשמינית, שהרי אף שיש קדו"ש על הפירות מכל מקום לפי שפוקעת מצוות עשה של "ושבתה הארץ" לגבי הארץ במוצאי שביעית שהרי פקעה קדושת הארץ, ממילא אין סיבה לאסור מלאכות שייעודם לצורך תיקון הקרקע. לכן בעי לילפותא ללמד שמדין 'תוספת שביעית' תבואה שגדלה בשביעית יש איסור בשמינית לעשות בעבודה עבודת קרקע כגון חרישה וקצירה. עולה מתוספות שקצירה של תבואה שקדושה בקדו"ש הייתה מותרת בשמינית ללא ההלכה של תוספת שביעית. וכדלהלן.

חזינן מדבריהם שנכלל במלאכת קצירה איסור שאינו נובע מכוח 'קדושת הפירות', שהרי אם תבואה שיש לגביה קדו"ש היא הסיבה לאיסור קצירה אמאי בתבואה שיצאה לשמינית אין איסור קצירה על תבואה שיש לגביה קדו"ש מדיני השביעית ובעי לחדש מדין תוספת שביעית שיש איסור קצירה.

על כן נראה לומר שאיסור קצירה אינו נובע בהכרח מקדושת הפירות ואפשר דאף שהפרי קדוש בקדו"ש אין לגביו איסור קצירה ולכן הוצרכו לחדש בתוספת שביעית שיש איסור קצירה למרות שיש קדו"ש על הפירות, מכאן נלמד שיש הלכה באיסור קצירה ששורשה מכוח 'קדושת הקרקע', ולכן לפי שפקעה קדושת הקרקע במוצאי שביעית אין איסור קצירה ללא דין תוספת שביעית.

יש מקור ליסוד זה מדברי הירושלמי [פ"ז ה"ב] על המשנה שנקטה שאסור בסוריא לקצור, שואל הירושל' במה מדובר, אם בפירות שישית שנכנסו לשביעית אף בארץ מותר, ואם מדובר בפירות שביעית שיצאו לשמינית כפי שחרישה מותר אף לקצור אמור להיות מותר. חזינן מדברי הירושלמי שמדמה בין איסור חרישה לאיסור קצירה ושניהם סיבתם בקדושת הארץ. לכן שני איסורים אלו מותרים במוצאי שביעית.

בגדר איסור קצירה ובצירה | מאמרים הלכתיים

ב. הר"ן, ריטב"א, רשב"א הקשו בדף ט ע"א [שם] כקו' התוספות ומתריצים ג"כ כיסוד תוס' דאיצטריך מדין תוספת לאיסור איסור מלאכה על תבואה שיצאה למוצאי שביעית. אך לא כותבים דאיצטריך ללמד מדין תוספת לאיסור איסור קצירה בתבואה של שביעית שיצאה לשמינית, אלא מציינים לאיסור מלאכות אחרות כעידור וחרישה וכדו'. ואפשר שלא מנו קצירה לפי דקצירה בתבואה של שביעית שיצאה לשמינית נאסרה מדיני השביעית גם בלי דין תוספת.

וכדברי הראשונים מבואר במאירי בר"ה (ט ע"א) וכן בראב"ד על דברי הר"ף (שם) שביארו ענין תוספת שביעית במוצאי שביעית שאין היא הלכה מדין תוספת שביעית, אלא דין מדיני השביעית, דפירות שחל עליהם קדו"ש אף שיצאה שביעית לא פקעה קדושתם [כמתבאר שם בף י"ב ע"ב] ויש לגבם איסור קצירה ובצירה. וחזינו מדבריהם שלא מצאו פתרון לאיסור קצירה מדין תוספת שביעית ולכן דחקו שאיסור קצירה במוצאי שביעית לא נובע מדין תוספת שביעית. ויש ללמוד מדבריהם שאיסור קצירה הינו איסור הנובע מכח קדושת הפירות ולכן אף שיצאה שביעית לא פקע האיסור לפי שיש עדיין קדושת שביעית על הפירות ולכן נדחקו לומר שאין איסור קצירה במוצאי שביעית יסודו משום דין תוספת שביעית אלא מדיני השביעית. אך לתוס' הנזכר איסור קצירה הנו איסור שתלוי בקדושת הקרקע. לכן במוצאי שביעית לולי דין תוספת שביעית אין איסור קצירה אף לגבי פירות שקדושים בקדושת שביעית. מורנו הרב בשביתת השדה [פ"ה הי"ג] דן בהרחבה בסוגיא זו והביא שנחלקו בזה המפרשים ואפשר שיש לתלות את מחלוקת המפרשים בדברי הראשונים.

ג. נראה להוכיח כדברי תוספות שאיסור קצירה ובצירה ענינו משום 'לתא דמלאכת קרקע', מדברי הגמרא במו"ק [ג ע"א] שלמדה דקרא "דבשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ" הוי כללא קמא ואידך קרא "דשנת שבתון יהיה לארץ" הוי כללא בתרא ומה שבניהים הוי פרט. ועולה מדברי הריטב"א [מו"ק ג ע"א ד"ה איתמר החורש] ובמאירי, שנחשבו גם קצירה ובצירה בין הפרט. ולדבריהם לכאורה מוכח שהעשה דשבת הארץ קאי נמי על קצירה ובצירה וכן בשיטה לתלמידו של הר"י מפריש [דף י"ט ע"א] כתב בפירוש דהעשה שהעשה דושבתה הארץ קאי נמי אקצירה ובצירה ע"ש. ואילו לדברי ההמאירי והראב"ד צריך לדחוק שאין קצירה ובצירה נכללים בעשה של "ושבתה הארץ". וצ"ע.

אך לתוספות אי אפשר לומר שבמלאכת קצירה ובצירה נכלל רק איסור מלאכה אלא עכצ"ל שיש פרט נוסף הנכלל באיסור קצירה ובצירה. יש להוכיח יסוד זה מדברי הר"מ הנזכרים פ"ד ה"א "כל הא כל שתוציא הארץ בשנה שביעית מותר לאכלו מן התורה וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל" משמע מדבריו דיש באיסור קצירה ובצירה שני איסורים א. כדרך הקוצרים והבוצרים, יסוד האיסור הנו להתנהג כבעלים על הפירות, אך אין האיסור נוגע לקדושת הארץ, אלא יסוד האיסור הנו שאם מתנהג כבעלים על הפירות פוגע בקדושת שביעית שחלה על הפירות שתובעת שלא יתנהג עם הפירות כבעלים.

דין זה לכאורה נובע מכוח קדושת הפירות ולא מכוח קדושת הארץ. ב. קצירה לעבודת הארץ ובצירה לעבודת האילן כדי להשביח ולחזק את האילן מוגדר כמלאכה, לפי שפעולה הנעשית באילן גם אם הוא עושה את המלאכה בפרי [שהנו פרט מן האילן], אם פועל את המלאכה לצורך האילן מוגדר כעבודת האילן ונכלל בעשה של "ושבתה הארץ". שבכלל ארץ אילן [כדאיתא בר"מ פ"א ה"א]. וכיסוד זה מתבאר גם מדברי הר"מ פ"ד הלכה כב.

כגדר זה שענין לאו של קצירה ובצירה ענינו איסור לקצור כדרך בעלים ומניעת ההפקר מתבאר גם מדברי החינוך [מצווה פ"ד ומצווה שכח] ומדברי הסמ"ג [לאוין רסח].

משום דין זה שיסוד איסור קצירה ובצירה משום 'הוראת בעלות' על הפירות לכן אם קוצר 'מעט מעט' מתבאר מדברי הראשונים הנזכרים דשרי. ומקורו ממה שהתירה תורה "לאכלה" בפירות שביעית [כפי שנביא בהמשך מדברי הר"מ בפרה"מ]. וההיתר לקצור ולבצור מעט לכאורה מבואר רק אם נימא שאיסור קצירה ובצירה אינם אסורים משום "לתא דמלאכת קרקע" דאם אסורים משום מלאכת קרקע אמאי שרי שקוצר מעט והרי מילתא דפשיטא שאם קוצר או חורש מעט יש לאסור.

כדרך זו למד החזו"א [סי"ב סק"ז סי"ז סק"ג]. וכן כתב בערוך השולחן סימן כ"א סעיף ב' שדילול פירות לצורך גדילת פירות הנותנים מוגדר כאיסור קצירה [דילול לא מוגדר כזמירה לפי שנעשית המלאכה בפירות ולא בעץ כמלאכת זמירה]

ד. והנה מהלך זה צריך עיון טובא מנין לחדש שתי הלכות נפרדות באיסור קצירה ובצירה. וביותר קשה בלשון הר"מ דכתב "ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה" וע"ז כתב את שתי הדוגמאות כפירוש ל'כיצד', משמע מדבריו שגם קצירה לעבודת הארץ או האילן נכלל באיסור של 'קצירה כדרך הקוצרין'. עוד יש להעיר שבר"מ כתב שאם קצר 'מעט מעט' מותר ומשמע דאזיל אף על איסור קצירה משום עבודת קרקע וצ"ע. עוד צ"ע דבר"מ בסה"מ מפורש שהאיסור בקצירה הוא שלא כדרך הקוצרים ולא מבואר איסור נוסף.

ונראה לבאר בגדר איסור קצירה ובצירה על פי מה שיש להקדים שהצד לומר שאין קצירה ובצירה נכללים בהגדרה של "עבודת קרקע" משום שהפשטות שגדר איסור עבודת קרקע בשביעית הוא "לפעול פעולות אשר יתקנו את השדה לתת גידולים". לכן התייחס בזמירה, חרישה, וזריעה מובן גדר האיסור ואמאי מוגדרים כמלאכה. לפי שעל ידם יש תיקון לשדה במה שמועילים לקרקע או לאילן שעל ידם מצמיחים גידולים. אך מלאכת קצירה ובצירה לכאורה לא מועילים לקרקע ואו לאילן ולא מובן אמאי מוגדרים כ'מלאכת קרקע'.

משום הערה זו ניתן ללמוד שאכן אין מוגדרים מלאכת קצירה ובצירה מלאכות שיסוד האיסור בהם מכוח מה שמתקנים את הקרקע או הגידולים, אלא יסוד האיסור הנו מכוח קדושת הפירות, שיש איסור להתנהג כבעלים על הפירות. קצירה ובצירה כדרך בעלים מבטא את בעלות האדם על הפירות ולכן נאסרו.

כדרך זו אפשר שלמדו בראב"ד ובמאירי כפי שהתבאר לעיל. ולכאורה לדבריהם אין נכללים איסור קצירה ובצירה בכלל עשה של ושבתה הארץ ואינם בכלל לתא דמלאכה.

ה. אך ניתן ללמוד בדרך שונה את איסור "עבודת קרקע" ולומר שיסוד האיסור הינו לפעול פעולות אשר יעמידו את השדה לשימוש האדם. כלומר יסוד איסור עבודת קרקע ענינו לפעול פעולות אשר מכוחם השדה תעמוד לתועלת האדם ותניב לו פירות. ביטוי הוראת בעלות בשדה הוא על ידי פעולות שגורמות להשבחת השדה, כאשר אדם פועל בשדה להשבחתה, על ידי זה השדה עומדת לגבי האדם ומבטא לגביה מנהג בעלים ואת היחס זה שבין האדם לשדה אסרה תורה.

ראיה למהלך זה יש להביא מהגמרא במו"ק שדרשה איסור קשקוש וסיקול מן הפסוק "והשביעית תשמטנה ונטשתה", וצ"ע כיצד ילפינו איסור עבודת קרקע מפסוק הנוגע להפקר השדה. ורואים שיש שייכות בין ההלכה של הפקר הפירות לבין ההלכה של עבודת קרקע וצ"ב בגדר הענין. ולדברינו הדברים מחוורים, לפי ששניהם יסוד אחד להם מה שאסור לבעלים להראות בעלות על השדה. מצינו כיסוד זה גם בדברי החינוך [מצוה פ"ד] וז"ל 'ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותיה,

בגדר איסור קצירה ובצירה | מאמרים הלכתיים

והמצוה האחרת שצינו האל לשבות בה , כמו שכתוב בכי תשא בחריש ובקציר תשבות, קשר אחד להן. עכ"ל.

למהלך זה גם איסור קצירה ובצירה יסודו הוא לפי שעל ידי פעולת האדם שקוצר את השדה מעמיד את פירות השדה לרשותו ולשימוש, ממילא מוגדר שיש שייכות בין האדם לשדה וביטוי בעלות זו אסרה תורה. לכן קצירה ובצירה נכללים בהגדרה של "מלאכת שדה".

מיהו אם קוצר ובוצר לא כדרך בעלים אין מוגדרת פעולת הקצירה ובצירה "כמלאכה" אלא כהשתמשות בשדה. עיין פרה"מ לר"מ פ"ח מ"ו שמתבאר מדבריו שבפשוט מדין קצירה ובצירה היה אמור להכלל באיסור אף קוצר ובצר מעט. אך לפי שהתורה התיירה "לאוכלה" חזינן שאם קוצר ובוצר מעט שרי. דהיינו היסוד הנלמד מלאוכלה הוא שיש קצירה ובצירה שיש עליהם "שם מלאכה" ויש קצירה ובצירה שמוגדרים "שימוש". ביאור הדבר הוא שלא אסרה תורה לאדם להשתמש בשדה אלא כאשר על ידי פעולתו מעמיד את השדה ביחס אל האדם ולתועלתו. כאשר מבטא "בעלות" על השדה באופן זה מוגדרת מלאכת הקצירה והבצירה כמלאכה לפי שעל ידי זה שקוצר כדרך בעלים מגדיר האדם שמעמיד את השדה לרשותו. אך שלא קוצר כדרך בעלים לא מוגדר שפועל פעולות שמעידות את השדה לתיקון ולשימוש האדם ולכן לא נכלל במלאכת קצירה ובצירה.

למהלך זה אף פירות שקדושים בקדושת שביעית כאשר יצאה שנת השביעית אפשר דשרי לקצור ולבצור. ביאור הענין הוא לפי דחפצא של איסור קצירה ובצירה הנו מה שעל ידי פעולתו מעמיד את השדה לרשותו וזה סותר את חפצא של "שביית הארץ" שענינה איסור להעמיד את השדה לשימוש ותועלת האדם. לכן כאשר פקעה קדושת הארץ ממילא אין איסור להעמיד את השדה ופירותיה ביחס לאדם.

ו. למהלך זה אפשר שפירות שישית שנכנסו לשביעית ואין לגבם קדושת הארץ אפשר שיש חיוב קצירה ובצירה בהם לפי שיסוד האיסור הנו מה שעל ידי פעולתו מעמיד את השדה לרשותו ולתועלתו. ומ"מ אפשר שרק פירות שחל לגבם חובת הפקר לפי שקדושים בקדו"ש והאדם מצווה להפקירם אם קוצר כדרך בעלים נכלל בכלל איסור של קצירה ובצירה ומוגדר כמתקן את הקרקע.

ביאור הענין הוא שפירות שיש לאדם בעלות לגבם ומזכויותיו להשתמש בפירות אין האדם נתבע לא להשתמש בפירות כבעלים לפי שזה סותר את זכותו הממונית. ולכן רק בפירות שאין מזכותו הממונית להשתמש בפירות כבעלים, לפי שהתורה ציוותה את האדם להפקיר את הפירות, באופן זה התורה הגבילה גם את צורת ההשתמשות בפירות שאסור לו להתנהג עם הפירות כדרך בעלים לפי שבאופן זה עושה מעשה שסותר לחפצא של שביעית שענינה איסור להעמיד את השדה [ובכלל זה את הפירות] לרשותו. אך בפירות שהם 'של' האדם אין סברא שהתורה תאסור להעמיד את הפירות לרשותו שהרי הם עדיין בבעלותו.

ביותר ביאור, מלאכת חרישה וקצירה מוגדרים כתיקון לקרקע ולשדה "בעצם" דהיינו יש תועלת על ידם בחפצא של השדה והאילן אף אלולי זה שמעמידים שימוש ביחס לאדם לכן נאסרו מתחילת שנת השביעית. אך מלאכת קצירה ובצירה שמוגדרים כמלאכה משום שעל ידי מלאכות אלו מעמידים שימוש ביחס לאדם שמתקנים את הפירות לשימוש האדם, ועל זה מוגדר דהשדה עומדת ביחס לאדם לפי שפירות השדה שהם "חלק" מן השדה עומדים ביחס לאדם והעמדת השדה ביחס לאדם מוגדרת כתיקון לשדה. לפי שאין זה תיקון בחפצא דהשדה לכן כל זמן שהותרה הבעלות על הפירות לא נאסרה מלאכה שענינה להעמיד את השדה ביחס לאדם אם הותר היחס לשדה שמתבטא על ידי הפירות שהרי הותרה לאדם בעלות על הפירות.

הנה יש לדון בזה ולאסור לקצור כדרך בעלים אף פירות שאין חיוב להפקירם, דאפשר שכאשר הנם מחוברים לעץ אם בוצר אותם כדרך בעלים עובר על איסור, לפי שעל ידי זה קצירה או בצירה כדרך בעלים מעמיד את השדה לרשותו. דהיינו לפי שישוד איסור מלאכת קרקע הוא האיסור להעמיד את השדה לשימוש האדם ממילא אף שאת הפירות לא מחויב האדם להפקיר [לפי שאין קדושים בקדו"ש] מכל מקום את הפירות שמחברים לעץ יש איסור לאדם להעמיד לרשותו על ידי קצירה או בצירה כדרך בעלים לפי שאם יקצור או יבצור כדרך בעלים מעמיד את השדה לשימוש ולתועלתו.

יש להעיר לשיטות המנ"ח בדעת הר"מ [שכט,א], רדב"ז פ"ד הכ"ב, ר"ש [פ"ח מ"ו] שאיסור קצירה ובצירה הנו בפירות שנשמרו באיסור אך פירות מופקרים אין איסור קצירה ובצירה לגבם, מוכרח לדבריהם שפירות שישית שאין לגבם חיוב הפקר ולא נשמרו באיסור אין לגבם גם איסור קצירה ובצירה. ספקנו נסוב לשיטות שאיסור קצירה ובצירה מתייחס אף לפירות "הפקר".

ז. מנחת שלמה [שביעית מילואים סימן ו'] מביא שבענין זה נחלקו מפרשי הירושלמי. דאיתא בירושלמי [פרק שישי ה"ב] "ירקות שישית שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר" לפי דברי מהר"א פולדא והר"ש סירילאו פירוש דברי הירושלמי דשרי לקוצרם. חזינן מדבריהם דפירות שלא חל לגבם קדו"ש אין חיוב הפקר ואין איסור קצירה. אך בפני משה שם מתבאר שדברי הירושלמי לא נסובו לגבי איסור קצירה אלא לגבי דישא וזרייה.

מעיר המנחת שלמה מדברי הפני משה במקום אחר שמתיר קצירה בפירות שישית שנכנסו לשביעית. דאיתא בירושלמי [פ"ה תרומות ה"ב] שתבואה שהביאה שליש לפני ר"ה כונסה בשביעית. ומפרש הפני משה דשרי לכנסו בשביעית את פירות שישית. ולכן לומד שהתיר הירושלמי איסור קצירה לפירות שישית שנכנסו בשביעית. אך יש להעיר שאין מוכרח כדבריו דעיין בר"ש סירילאו והמהר"א פולדא שפירשו הירושלמי שמלמד שאין קדו"ש ואין חיוב הפקר או איסור ספיחין על תבואה שהביאה שליש. אך אפשר דאיסור קצירה כדרך בעלים יש אף על תבואה שהביאה שליש לפני ר"ה.

מיהו אף אם בפירות שישית שנכנסו לשביעית אין איסור קצירה, מ"מ פירות שביעית שיצאו לשמינית אפשר דאין איסור קצירה כפי שהוכחנו מדברי התוס' וכפי שמשמע מדברי הירושלמי וכן הפשטות בדין תוספת שביעית למוצאי שביעית דלולי דין תוספת פירות שיש לגבם קדו"ש שיצאו לשמינית אין איסור קצירה.

ביאור הענין הוא שכדי לאסור קצירה ובצירה, חפצא דהאיסור הנו משום לתא דמלאכה שנובע מקדושת הקרקע לפי שמעמיד את השדה לגביו על ידי קצירה ובצירה. ממילא כאשר פקעה קדושת הקרקע לא שייך לאסור קצירה ובצירה שהרי אין איסור במה שמשייך את השדה לגבי האדם.

למהלך זה זה פירות גוי לפי האבקה וכול שאין לגבם קדו"ש יש בהם איסור קצירה ובצירה. אך למהלך שאיסור קצירה ובצירה נובע גם מקדושת הפירות ומהחיוב להפקיר את הפירות, לאבקה וכול בפירות גוי אין חובת הפקר.

ונראה להביא סימוכין מדברי התוס' עפ"ד המהרש"א שאיסור קצירה לא תלוי בקדו"ש. שתוס' בסנהדרין [כ"ז ד"ה לעקל] טורח לבאר אמאי בקוצר וצריך לעצים בשבת יש שם מלאכה אך בשביעית ליתא לשם מלאכה, עיין שם מה שמבאר בזה. ומקשה הרש"ש שם על התוס' עפ"ד המהרש"א מה טורח תוס' לבאר אמאי אין איסור קצירה בצריך לעצים והרי ליתא לקדו"ש על עצים וממילא אין לאיסור קצירה.

בגדר איסור קצירה ובצירה | מאמרים הלכתיים

עכ"פ יש ללמוד מדברי תו"ס דס"ל שאין איסור קצירה תלוי בקדושת הפירות ולכן הוקשה לו אמאי קוצר וצריך לעצים לא מוגדר כמלאכה, ותירץ בזה לפי שאין תועלת לקרקע.

סיכום הדברים:

א. מדברי הראב"ד והמאירי נראה שאיסור קצירה ובצירה יסודם משום דין ההפקר על הפירות, שאסרה תורה להראות מנהג בעלים על הפירות. לדבריהם נראה שלדלל פירות לצורך השבחת הפירות אפשר שלא נכלל באיסור קצירה ובצירה. כמו כן פירות שישית שנכנסו לשביעית אין לגבם איסור קצירה. פירות שביעית שיצאו לשמינית יש לגבם איסור קצירה. פירות ביד גוי שלדברי האבקה רוכל אין בהם קדו"ש נראה שאין לגבם גם איסור קצירה ובצירה.

ב. מדברי התו"ס והר"מ למד בחזו"א שיש שתי הלכות באיסור קצירה ובצירה: א. איסור מלאכה שיסודו מכח קדושת הקרקע. ב. איסור משום הוראת בעלות על הפירות וכנזכר בדברי הראשונים. ולדבריו נאסר דילול פירות לצורך עבודת קרקע נכלל באיסור קצירה ובצירה. וכן פירות שישית שנכנסו לשביעית אם קוצר בשביל מלאכת קרקע יש לאסור, אך אם קוצר לא בשביל מלאכת קרקע אלא כדי להשתמש בפירות בזה אין לאסור אף אם קוצר כדרך בעלים. כמו כן אף אם קוצר מעט פירות בשביעית בשביל מלאכת קרקע יש לאסור. בפירות שביעית שיצאו לשמינית אם קוצר מעט בשביל מלאכת קרקע שרי. אם קוצר הרבה אסור משום שנראה כבעלים על הפירות.

ג. הצענו בדברי הר"מ גדר אחר בדבריו דאין שתי הלכות נפרדות באיסור קצירה ובצירה. אלא יש שתי צורות להגדיר את שם המלאכה אך שורש אחד להם. שורש המלאכה הוא שקצירה ובצירה מוגדרים כ'מלאכה' לפי שמורה בכך בעלות על הפירות. לכן אף אם קוצר או בוצר לעבודת קרקע אם קוצר מעט אין באופן זה 'שם מלאכת קרקע' ושרי. לדרך זו בפירות שביעית שיצאו לשמינית אין איסור קצירה אף אם קוצר הרבה כדרך בעלים לפי שאיסור קצירה ובצירה יסודם מכוח קדושת הארץ.

ד. בפירות שישית שנכנסו לשביעית [לסוברים שאיסור קצירה ובצירה נוגע אף לפירות הפקר] נראה שנחלקו מפרשי הירושלמי האם באופן זה יש איסור קצירה ובצירה. נ"מ נוספת מדבריהם האם פירות ביד גוי שאינם קדושים בקדו"ש יש לגבם איסור קצירה ובצירה.

אורזים לכם שמיטה גלאט

גלאט סלט' שמחה להשיק
את קו מוצרי השמיטה החדש:

הקפדנו על כשרות
השמיטה בתכלית ההידור

ארזנו ירקות ופירות
מובחרים באריזה חתומה

והכל בשבילכם!

כדי שתוכלו ליהנות מפירות וירקות
טריים ביותר ומהידור ללא פשרות

הקדימו להירשם ללא תשלום
על מנת שנדאג עבורכם לתוצרת מעולה!
מוקד אור שי 072-2222430

מסלול מיוחד נפתח לעסקים ובעלי מוסדות
מוקד גלאט סלט 02-6247573
אתר: glatt-salat.co.il

גלאט
סלט

מתכוננים הלכתית
לשנה השביעית עם:

ספריית השמיטה

מיטב ספרי ההלכה מאת
הגאון ר' שניאור זלמן רווח שליט"א
ראש המכון למצוות התלויות בארץ

שבילי שביעית

חוברת הדרכה
מפורשת לשנת
השמיטה לטיפול
בגינה והבית
בליווי המלצות
מקצועיות.

מהדורה חדשה!

שבת הארץ

הלכות שביעית
מנוקדות ומבוארות.
במהדורה חדשה!
נכתב לבקשתו של
מור רבינו עובדיה
יוסף זצוק"ל
אשר כתב בהסכמה:
"נכבד איתמחי גבאי
בספריו הקודמים וכו',
במסגרת רשת מעין
החיסון התורני
ואין ספק שספר זה
יביא תועלת מרובה
לדיעתה של מצות
השמיטה בקרב
המורים והתלמידים"

שביתת השדה

ספר הלכות פסוקות,
עם הערות עיניות
מקיפות ללימוד שורש
ההלכה בהרחבה.
מהדורה רביעית
לקראת שמיטה תשפ"ב
עם הוספות מרובות
והמלצות הלכה
למעשה בשטחי
החקלאות

עת הקץ

יצירה חדשה לראשונה מכתב יד מאת הגאון רבי משה תורג'מן מחותנו של בעל אביר
יעקב אבוחצירא זצוק"ל מלפני כ-200 שנה. דיני השמיטה בעין ובחריפות מופלאה.
עם הארות והערות רבני המכון. בעיה יופיע בחנויות במהלך הקיץ הקרוב.

המכון למצוות
התלויות
בארץ

ראש המכון
רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

ניתן להשיג את כל ספרי המכון:

HAMACHON.CO.IL

03-9030580